



Robinson Crusoe

Engelsk selvforståelse, Oplysningens
strømninger og kulturmøder

Vejleder:	Hannibal Munk	Ida Sommer	60056
Gruppenr.:	S2040086496	Signe Pedersen	54577
Anslag:	121.916	Anders Kampman	57419
Afleveringsdato:	26.05.2020	Alexander Jensen	58752

Abstract

In 1719 *Robinson Crusoe* was published by Daniel Defoe and has since been interpreted in numerous ways. In this project we seek to investigate certain group specific cultural aspects in England in the period 1651-1719 through the novel of Defoe. Through our methodological approach of cultural discourse, the analysis allows for insights and a deeper understanding of the English entrepreneurial class of the 17th century. On the one hand the analysis is focused on the structural and cultural changes in 17th century England, on the other, on how Crusoe encounters other cultures and ultimately sparks a series of reflections upon his own society. Namely that the political, religious and cultural changes in the period are reflected throughout the novel, found in the intrinsic yet multifaceted relationships between Robinson Crusoe and his encounters with the 'savages' of his time. The cultural discourse reveals the hierarchy between the 'savages' is closely related to Crusoes personal relationships with them. Through the encounters with the 'savages' a series of liberal hallmarks, such as individual and religious freedom and private property rights are highlighted as natural by Defoe.

Indholdsfortegnelse

Problemfelt	1
Afgrænsning	4
Historiografi	5
<i>The politics of Robinson Crusoe</i>	5
Biografisk læsning, politisk symbolik og Defoes sprogbrug	5
<i>Sayres analyse</i>	6
Britisk Nordamerika og synet på 'de fremmede'	7
Det analytiske genstandsfelt: genvalg	8
Historisk kontekst: Strømninger i England mellem 1651-1719	9
<i>Rejsernes tiltrækningskraft</i>	9
<i>Litteraturen udforsker samfundets normer</i>	10
<i>Oplysningstidens generation</i>	11
<i>Nye offentlige foraer</i>	12
Teori og metode	14
<i>Borgerlig offentlighed gennem litteraturen</i>	14
<i>Tanke, kultur og sprog</i>	15
<i>Kulturel Diskursanalyse</i>	17
Anvendt teori	19
<i>Diskursanalysens spørgehorisont: Mellem figur og struktur</i>	19
<i>Operationalisering</i>	20
Analyse	23
<i>Skam, tradition og religion</i>	23
Udfordring af fortidens traditioner og livsmønstre.....	23
Forskydning i den internaliserede skamfølelse	26
Naturens kræfter vs. menneskets autonomi	27
Opsummering	30

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

<i>Handel og kolonialisme</i>	31
Kolonialismens rationale	31
Naturrettens koloniale praksis	33
Styreformen i Crusoes kongerige	35
Det førømtalte fodspor i sandet bliver efterhånden til medborgere på øen, hvilket gør spørgsmålet om styreform presserende, da Crusoes samfund er vokset til den firedobbelte størrelse - han har fået selskab af Fredag og hans far samt en spanier på afveje. Samfundsmodellen beskriver Crusoe således:	35
Opsummering	36
<i>De fremmede</i>	38
Kultur-natur dikotomien	38
Kulturel ambivalens.....	38
Crusoes frigørelse som slave	40
Xury	41
De vilde.....	43
Fredag	45
Opsummering	48
Konklusion	49
Litteraturliste	51
<i>Forskellige udgaver af hovedværket [1719]</i>	51
<i>Videnskabelige Tekster</i>	51
<i>Internet</i>	53

Problemfelt

I poor miserable *Robinson Crusoe*, being shipwreck'd, during a dreadful Storm, in the offing, came on Shore on this dismal unfortunate Island, which I call'd *the Island of Despair* (...) I had neither Food, House, Clothes, Weapon, or Place to fly to, and in Despair of any Relief, saw nothing but Death before me

(RC1:60)

Strandet helt alene på en ø, hvorfra der ikke er nogen vej væk. Kastet ind i isolation af en voldsom storm. Hvor muligheden for restaurantbesøg, shopping og øvrig social adspredelse er annulleret på ubestemt tid. Og hvor døden ånder én i nakken. Kort sagt – fortvivlelsens ø. I skrivende stund har Corona-pandemien for en stund omkalfatret den menneskelige tilværelse på jorden, og det er svært *ikke* at se dens usikkerhedsskabende tilstedevær i alt. Således kunne nærværende projekt have handlet om en læsning af Daniel Defoes *Robinson Crusoe* (1719), der forsøgte at udestillere den menneskelige isolerede psyke – sådan som den eminent skildres i værket. Alt andet lige er muligheden for indlevelse i Crusoes situation i hvert fald blevet mere tilgængelig qua de foranstaltninger, der har til hensigt at holde den aktuelle smittespredningen i ave. Men en forfærdelig og uoverskuelig situation er også en mulighed. Sådan valgte Crusoe at se på sin situation. Foran ham lå muligheden for at opbygge et samfund, der var anderledes end det civiliserede England han ikke kunne holde ud, og som han inderligt ønskede at rejse væk fra.

Receptionerne af værket har været mange – givetvis er der fortolkninger nok til at matche de 700 forskellige udgaver af romanen, som findes i det britiske bibliotekskartotek (RC1:vii). Allerede i sin samtid blev værket udbredt og populariteten tog kun til i anden halvdel af det 18. århundrede. Den schweiziske filosof Jean-Jacques Rousseau udgav i 1762

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

hovedværket *Émile ou de l'éducation*, hvori opdragelse undersøges. Efter at have udtrykt sit generelle had til bøger (Rousseau 1962:33) skrev Rousseau følgende:

“Da vi nu engang skal have bøger, så findes der virkelig én, som efter min mening giver os den mest vellykkede fremstilling af den naturlige opdragelse (...) Hvad er det nu for en vidunderlig bog? vil min læser spørge. Er det Aristoteles? Plinius? Buffon? Nej, det er Robinson Crusoe” (Rousseau 1962:34).

Rousseau ophøjede Defoes roman, fordi den formåede at skildre det naturlige menneske. Et *frit* menneske, der på egen hånd formår at leve i og med naturen. Et menneske, der lytter til sit hjerte og på egen hånd fortolker Guds ord. De divergerende læsninger til trods, viser brugen af Crusoe-karakteren dog, at romanen har potentiale, der føres videre med ind i den moderne verden gennem Oplysningstiden. Formålet er her ikke at give en kritisk reception af receptionerne af værket. Men interessant er det, at Crusoe ikke bare overlevede 28 år på en øde ø, men tilmed den kollektive bevidstheds spring ind i den moderne verden. Romanen udgør stadig et referencepunkt i vores tid, selvom meget andet fra perioden opfattes som hørende til en fjern fortid.

Ved at placere begivenhederne i datiden - Crusoe rejste hjemmefra i 1651 - gav Daniel Defoe sine læsere mulighed for at reflektere over det forrige århundredes voldsomme udviklinger. Som udtryk for et menneske- og verdenssyn samt politiske og økonomiske strømninger er dobbeltperspektivet, på vejen ind i den nye verden og dermed ud af den gamle orden, et interessant nedslagspunkt. Og det er netop, hvad der kommer til udtryk når Defoe, i denne brydningstid, lader en fiktiv karakter opleve Afrikas vestkyst, Brasilien, øen i Caribien og London, også kendt som trekantshandlen. Det er igennem denne rejse, at læseren får et indblik i de økonomiske og politiske udviklinger, som markerer indtræden i moderne tid. Igennem værket møder Crusoe de fremmede, som lever i fjerne egne af verden. Omend Crusoe med nutidens øjne ikke var et humanistisk vidunder, gør hans tvivl og ambivalente forhold til mennesker fra andre kulturer, for os at se, en essentialistisk læsning uholdbar. I projektet vil vi derfor forsøge at afdække nogle af de nuancer, som gemmer sig bag nogle af de refleksioner, der i dag fremstår både selvhævdende og xenofobiske. *Robinson Crusoe* er også historien om en mand, der skaber et samfund med religionsfrihed, lærer af andres kulturer og har et mangefacetteret syn på de fremmede.

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

Hvad kan eksempelvis Crusoes egen samfundsindretning fortælle om den måde, englændere oplevede de skiftende magtforhold mellem konge og parlament i 1600-tallet? Og hvordan kommer den stigende liberalisme til udtryk på Crusoes egen ø i forhold ejendomsret og religion? Således har spørgehorisonten omridset en problemstilling, der kan formuleres således:

Hvilke forandringer i det engelske samfund i perioden 1651-1719 kommer til udtryk i værket Robinson Crusoe, og hvordan blev kulturmødet mellem englændere og fremmede præsenteret for samtidens læser i værket?

Afgrænsning

Selvom vi med problemformuleringen har afgrænset os til at undersøge forholdet mellem *Robinson Crusoe* og samtidens engelske borgerskab, har det været nødvendigt at indskærpe projektets fokus yderligere. Udover de vanlige rammebetingelser, primært i form af krav til maksimalt omfang og tidspres, har den empiriske indsamling været begrænset af de nedlukkede biblioteker og arkiver. Derfor har vi måtte afgrænse os fra at inddrage øvrige rejsebeskrivelser til at komplementere læsningen af *Robinson Crusoe*. Vi havde uden tvivl kunne opnå en bredere viden om den engelske selvforståelse og borgerskabets syn på fremmede kulturer ved at inddrage andre perspektiver og faktiske beretninger fra engelske handelsfolk.

Udover en udvidelse af kildematerialet er der temaer fra det samtidige England, der ligeledes fremstår væsentlige i *Robinson Crusoe*, som vi har afgrænset os fra at fokusere dybtgående på. Her tænker vi hovedsageligt på:

- Oplevelsen af de *internationale* forhold mellem europæiske lande samt betydningen af det militære styre
- Fokus på Englands position i europæisk kontekst
- Militære forhold og Crusoes militære tankegang
- Øvrige europæiske kulturpolitiske konflikter

Ydermere har vi i projektgruppen læst fire forskellige engelsksprogede udgaver af *Robinson Crusoe*, der varierer angående tegnsætning og retskrivning. Da variationerne ikke synes signifikant meningsændrende, har vi valgt ikke at strømline citater og referencer, hvilket læseren bør være opmærksom på. Endelig har vi valgt at udelade et referat af romanens handlingsforløb. Selvom det utvivlsomt havde øget læserens muligheder for bringe egne fortolkninger i spil, og samtidig erklære sig uenig i vores læsning, er denne service udeladt af pladshensyn.

Historiografi

I nedenstående følger vores historiografiske afsnit. Vi vil fremstille to forskellige forskningsbaserede tekster, som vi mener kan repræsentere et bredere forskningsfelt. Den ene tilgang viser, hvordan man kan arbejde med Daniel Defoes *Robinson Crusoe* og analysen af denne. Den anden fremgangsmåde handler om, hvordan 1700-tallets litteratur portrætterer englændernes syn på og mødet med de 'fremmede'. Vores historiografiske afsnit vil give os indblik i, hvordan forskere før os har arbejdet med feltet, og om andre har undersøgt de samme problemstillinger som os. Vi mener, at de valgte artikler kan give os et bredt perspektiv på, hvordan man kan arbejde analytisk både med Defoes værk specifikt, samt hvordan (skøn)litteratur kan give nutidige forskere indblik i fortidens samfund og syn på andre kulturer.

The politics of Robinson Crusoe

I nedenstående afsnit vil vi redegøre for Manuel Schonhorns, ph.d. i Engelsk, artikel "The politics of *Robinson Crusoe*" (1991). Schonhorns tekst sætter rammen for et tilsvarende projekt, hvor *Robinson Crusoe* er i fokus. Hans artikel giver os et repræsentativt bud på, hvordan en politisk analyse af værket kan udfolde sig. Schonhorns primære undersøgelsesobjekt er de biografiske baggrunde og Defoes politiske liv for tilblivelsen af værket. Vores projekt har ikke det biografiske som et centralt fokuspunkt. Dog vil vi i mindre omfang have visse biografiske nedslag om Defoe med i vores analyse. Der kan også findes andre ligheder i forhold til vores projekt, da Schonhorn også undersøger og analyserer sprogbrugen i værket. Hans undersøgelse har dog ikke udgangspunkt i en kulturel diskursanalyse, som vores, men i stedet en politisk. De fokuspunkter, vi vil slå ned på i analysen, har i bredere forstand en politisk betydning for Defoes samtid. Derfor er dette element også til stede i vores projekt.

Biografisk læsning, politisk symbolik og Defoes sprogbrug

Værket blev skabt på baggrund af Defoes aktivitet i intense politiske debatter i samtiden. Schonhorn pointerer, at Crusoes ejendele på øen, mødet med Fredag og udviklingen af øens politiske 'samfund' er tre signifikante indikationer på, at der er politiske komponenter i værket. Også Crusoes ordforråd er tegn på, at han bevidst holder fast i en bevidsthed om sit

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

eget 'politiske selv'. Schonhorn fremhæver ordene "hedge" og "fence" og undersøger, hvordan disse ofte blev brugt af puritanske ministre i slutningen af 1700-tallet, som metafor for magistrat eller monarki. Med afsæt i denne forståelse argumenterer Schonhorn for, at Crusoes 'vægge' og 'hække' derigennem får en politisk betydning (Schonhorn 1991:141-151+161-162).

Schonhorn fremhæver Defoes brug af *reason of state*. Han linker det til, at regenten i Defoes samtid havde suveræn magt til at bruge beføjelser, der gik ud over vedtægter og fundamentale love, især i sammenhæng med the *commonwealth*. På den baggrund sammenkæder Schonhorn begrebet med Crusoes liv på øen og tanker om, hvordan han kalder til råd og ser sig selv som øens regent. I sin analyse kommer Schonhorn frem til, at Crusoes 'kongerige' på øen er absolut: hans interaktion med sine 'kæledyr' og følgesvenden Fredag er et forhold mellem regent og undersåtter, hvor Crusoe kan skille sig af med undersåtterne, som han finder passende. Det tolker Schonhorn som, at Defoes traditionelle syn på samfundet og politik efter revolutionen [The Glorious Revolution] blev endnu mere konservativt. Schonhorn viser således, at Defoes ordbrug og Crusoes liv på øen er sammenkædet med Defoes politiske holdninger og samtid (Schonhorn 1991:142-162).

Vi har nu kort redegjort for Schonhorns politiske analyse af Robinson Crusoe. Ligesom Schonhorns vil vores analytiske fokus også hvile på samtidens engelske samfund omkring værkets oprindelse. Til forskel fra Schonhorns analyse vil det politiske fokus for os ikke være at undersøge, hvor og hvorvidt Defoe eksplicit var (real)politisk i sit værk. I stedet vil det politiske for os findes i de kulturelle normkonstruktioner, der kommer til udtryk i værket. Nedenfor vil vi præsentere et eksempel på et repræsentativt bud på, hvordan engelsk litteratur portrætter englændernes syn på og mødet med de 'fremmede' i tiden omkring Defoes værk.

Sayres analyse

Robert Woods Sayre, professor emeritus i Engelske og Amerikanske studier ved Sorbonne Universitet, har arbejdet med fremstillingen af 'den anden' i moderne tid. Vi vil herunder gennemgå centrale tematikker i hans artikel "The Zero Degree of the Other. Indian Violence and 'Adventure' with Indians" (2017). Han arbejder ligesom os med undersøgelsen af englændernes syn på 'de fremmede'. Hvor hans fokus er på den voldelige portrættering af det oprindelige folk i Nordamerika – søger vi blandt andet at analysere mødet med og synet på 'de fremmede' gennem *Robinson Crusoe*. Samtidig vil der i vores projekt fremgå en analyse

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

af den britiske selvforståelse gennem kulturelle diskurser. Sayres tekst er en repræsentation af, hvordan en analyse af engelsk litteratur fra 1600- og 1700-tallet kan bruges som undersøgelsesobjekt for fortidens portrættering af og møde med de(t) 'fremmede'. Hans artikel repræsenterer undersøgelsen af de mere negative portrættering, englænderne havde om 'de fremmede' i fortidens litteratur. Sayres undersøgelser af englændernes portrættering kan hjælpe os til at få en bedre forståelse for den engelske opfattelse af de 'fremmede' i perioden, og hvordan den kan findes i fortidens litteratur.

Britisk Nordamerika og synet på 'de fremmede'

Sayres udgangspunkt er konflikten om den engelske kolonimagts overtagelse af det oprindelige folk i Nordamerikas territorie. Han undersøger, hvordan konflikten blev brugt til at fremstille repræsentationer af 'de fremmede' i britisk litteratur. Den oprindelige befolkningsgruppe var tæt knyttet til jorden gennem beboelse, brugen af den og den kulturelle mening, den havde for dem. Det forhold blev påvirket af englændernes tilstedeværelse i Nordamerika i 1700-tallet, der siden kapitalismens udvikling havde haft tæt forbindelse til den engelske overtagelse af jorden (Sayre 2017:101-103). Konflikten om jorden endte derfor ofte ud i voldelige oprør, der ifølge Sayre førte til at: "haunt the Anglo-American settlers' imagination, and encounter with this adversary was often experienced and figured in writing solely as dangerous 'adventure'" (Sayre 2017:101).

Sayre forklarer, at der siden det engelske indtog i Nordamerika er blevet produceret negative tekster om 'indianerne', der ofte portrætteres som voldelige - både overfor hinanden og mod de hvide bosættere. Dog findes der ifølge Sayre ofte en ambivalens hos forfatterene i forhold til portrættingerne. Ambivalensen viser sig i en form for beundring af det oprindelige folks mørke side: de portrætteres ofte som krigeriske og blodtørstige. Det negative billede af det oprindelige folk er således blandet med forestillingen om 'krigeren' med overmenneskelig udholdenhed og mod. Han påpeger endvidere, at den litterære portrættering af det oprindelige folk ofte var koncentreret om deres tortur mod fanger. Der var ifølge Sayre mange formål bag de negative portrættinger af det oprindelige folk. Disse var betinget af, hvilke læsere de var rettet mod. Der var for eksempel ideologiske formål, hvor det gjaldt om at overbevise læserne om retfærdigheden i at undertrykke den oprindelige befolkning. Dog var den mest almindelige årsag, at forfatterne af de negative portrættinger ville møde sine læsers forventninger om de 'fremmede' (Sayre 2017:101-103).

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

Det analytiske genstandsfelt: genrevalg

Sayre undersøger i sin tekst primært den voldelige portrættering gennem fire litterære genrer: militære beretninger, historiske beskrivelser, beretninger om fangenskab og fiktion. I løbet af 1700-tallet var der flere tusinder kolonialister, der oplevede at blive holdt fanget af de oprindelige folk. Nogle af disse blev reddet eller købt tilbage af englænderne. De fortalte ofte gennem eget forfatterskab eller beretninger til andre om den vold, de havde oplevet eller været vidne til (Sayre 2017:103-105+108-119). Sayre forklarer, at genren ofte skildrer oplevelsen gennem grumme oplevelser: "Like the narrator, the reader becomes a mesmerized voyeur watching scenes of horror unfold—bodies mutilated, scalps torn off, refined torture carried out, and so on" (Sayre 2017:105). Sayre slår fast, at genren var præget af at have et stort publikum og var båret af det sensationelle og stereotype syn på 'indianerne'. Endvidere blev genren ofte ikke sat i kontekst med de omkostninger, som kolonisternes tilstedeværelse i Nordamerika havde for det oprindelige folk. Sayre mener, at genren var særlig vigtig i englændernes dæmonisering af det oprindelige folk (Sayre 2017: 103-107+111-116). Det betød: "to see the Indian as irremediably an enemy, who must be totally removed or destroyed" (Sayre 2017:114). Han argumenterer i den forbindelse også for, at det oprindelige folk blev reduceret til en "*absolute negative otherness*", hvilket især betød, at det oprindelige folk blev dehumaniseret. Sayre fremhæver dog, at ikke alle var lige fjendtlige, og at der også var eksempler på britiske bosættere, som havde et mere positivt syn på det oprindelige folk (Sayre 2017:106-117).

Et fokus i vores analyse vil være på Crusoes møde med andre kulturer. Her vil vi undersøge, hvorvidt Sayres påstand om den 'absolutte negative' portrættering også findes i Defoes værk, eller om der i Crusoe findes andre portrætteringer af de 'fremmede'.

Historisk kontekst: Strømninger i England mellem 1651-1719

I de følgende afsnit vil vi sætte rammen for det miljø, Daniel Defoes *Robinson Crusoe* blev udgivet i. Poesi, rejselitteratur og romaner var på denne tid, udover at være underholdning, en af de primære måder at tilegne sig viden om verdsligheden. I England begyndte flere mennesker, særligt i byerne, i løbet af 1600-tallet at indgå i litterære fællesskaber, hvor man læste og diskuterede litteratur, som kunne være af politisk og satirisk karakter. Og det var også hér, man igennem litteraturen kunne lære og danne sig billeder af de fjerne egne af verden og dens folk, som de engelske handelsfolk og kolonialister stødte på.

Rejsernes tiltrækningskraft

Margaret Hunt, professor i historie, mener, at det i det 17. århundrede langt fra var alle, der havde mulighed for og økonomi til at rejse. Det var mest aristokratiet – selv i de bedre stillede familier havde langt fra alle mulighed for at rejse. Kun et fåtal af den kultiverede del af befolkningen havde været uden for deres egen provins i slutningen af det 17. århundrede. I løbet af det 18. århundrede ændrede dette sig dog. Hunt forklarer, at nu var den typiske rejsende en person, der havde den ene eller anden form for forretningsinteresse i det pågældende land eller dets befolkning. Den nye gruppe rejsende distribuerede ofte varer fra fjerne destinationer og ejede i mange tilfælde både sukker og tobaksplantager. Hunt sammenligner den typiske rejsende i 1700-tallet med Daniel Defoes *Robinson Crusoe*: rastløs og med handelsinteresser i udlandet. Samtidig var perioden i slutningen af det 17. og begyndelsen af det 18. århundrede præget af, at flere fik bedre læse- og skrivefærdigheder, hvilket betød en stigende interesse for bøger og læsning, også blandt den ikke-elitære befolkning. Mens størstedelen af læsningen var bundet til religiøse skrifter som biblen, var der i perioden også interesse for rejsebøger. I løbet af det næste halve århundrede skete der en stigning af populariteten af sekulære tekster, heriblandt rejsebøger. Rejsebøgerne fandt især interesse hos den handlende-, kommercielle- og midterste klasse i samfundet. I begyndelsen af det 18. århundrede begyndte den urbane middelklasse i England at eje bøger, mens biblioteker og bogklubber skød op i de større byer. Tendensen forskød interessen væk fra den religiøse litteratur. Interessen for den mere sekulære litteratur fortsatte op gennem hele århundredet. Specielt rejsebøger om steder, der hørte under de britiske kolonier eller stadig var urørt af europæiske stormagter, havde interesse for læserne. Megen af den rejselitteratur,

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

der var populær i perioden, var skrevet i form af enten dagbøger eller breve. Den personlige skrivestil betød, at middelklassens læsere ofte bedre kunne relatere til forfatteren og dennes oplevelser, og samtidig kunne de også bedre relatere til rejselitteraturen, fordi perioden var præget af en forbedring af engelske infrastrukturer, der betød, at flere englændere kunne rejse længere såvel nationalt som internationalt (Hunt 1993:333-338+348).

Litteraturen udforsker samfundets normer

Der opstod således, i tiden omkring Defoes udgivelse af *Robinson Crusoe*, en efterspørgsel på litterær underholdning og information, der eksisterede på tværs af sociale klasser. Der var en særlig popularitet omkring romantik, eventyr og det fantastiske – og af disse strømninger udsprang romanen og tidsskrifts-genren. Hermed ikke sagt at disse genrer opstod, i den moderne definerede forstand, fra den ene dag til den anden: for mange tidligere udgivelser indeholder træk fra eksempelvis romanen. Men i slutningen af det 17. århundrede begyndte man at interessere sig mere for at definere romanen, og hvordan den adskilte sig fra eksempelvis 'romances' – simpelthen for at imødekomme forskellige publikummer og ønsker om historier, der havde genkendelige karaktertræk. Man blev opmærksom på, hvordan litteratur kunne have en dannende og uddannende effekt på læseren: hvordan information på den måde kultiverede refleksion og socialpsykologisk og samfundsmæssig introspektion. Således var *Robinson Crusoe* som værk en del af en bredt oplevet og i særdeleshed levende litteraturscene, der for alvor tog sit tag i den almene befolkning. Et særligt greb der ligeledes opstod i kølvandet på den støt stigende efterspørgsel på litteratur var satire – altså en klar kritik og karikeret fremstilling af menneskets natur og samfundsorganismens paradoksale tilbøjeligheder. Julian Hoppit, professor i Historie, argumenterer for, at det er et tegn på opbrud i tidligere tradition og samfundskurs både på et personligt og et kollektivt plan (Hoppit 2000:440-444):

”It is noticeable that this preoccupation with and uncertainty about social values was something that was also shared with many of the most popular periodicals, hinting at a certain nervous disposition towards, or insecure appreciation of, the political, religious, economic, and social transitions at work. That such feelings were in part worked out by exercising the pleasures of the imagination marks in fact an important step away from the turmoils of the seventeenth century” (Hoppit 2000:446).

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

Altså var det typisk for tiden at reflektere over menneskers kultur, natur og psyke og fremstille dem for at opfordre læseren til refleksion. Således er vi bevidste om, at karakteren Crusoe kan læses som en karikatur på det vestlige menneskes tilbøjeligheder - en karakteristik vi vender tilbage til i analysen. Det gør forfatteren blandt andet, når han i romanen udfolder Crusoes kulturelle særegenheder igennem forskellige tematikker på hans *strange and surprizing adventures*. Et af rejselitteraturens hovedemner var således at instruere læseren i, hvordan han kunne gribe et ukendt sted eller befolkning an eller med andre ord: at kunne imødegå det ukendte (Hoppit 2000:440-444+Hunt 1993:347-349).

Oplysningstidens generation

Disse tilbøjeligheder, der prægede den engelsk kultur og litteratur-scene på Defoes samtid blander sig ind i forestillinger fra det tidligere århundrede. Et af værkets centrale fremstillinger er den ungdomsbølge, som den unge Crusoe brændende ønsker sig at være en del af: denne nye generation af eventyrer, der rejser ud i håb om at finde ny viden og udvide tilværelsens generelle horisonter. De unge ville have mere, end hvad den tidligere generation har affundet sig med var realiteterne. Det at trodse sine forældres intentioner for ens tilværelse var tidligere en forholdsvis utænkelighed – samt at begive sig ud på rejser alene mod fremmede og usikre forhold i andre lande. Det vidner om en tid med mulighed for at flytte sig både fysisk og indenfor de sociale klasser med dannelse og informationstilgængelighed, som centrale drivkræfter. Julian Hoppit støtter op om pointen i sin beskrivelse af England på Defoes tid:

”The efflorescence of print culture was one of the most notable developments in England (...) this craving for fact and fiction, poetry and prose was experienced among men and women, young and old, rich and poor. Higher disposable incomes, more leisure time for some, and an increasingly efficient publishing industry were all parts of this process. It is important to emphasize that in two vital senses there existed no clear division between ‘two cultures’, either between science and the arts or between a literate written culture and an illiterate oral one (...) Even those unable to read might hear the latest ballads sung, or listen to reports from newspapers read out at alehouses” (Hoppit 2000:440-441).

Hoppit har beskæftiget sig særligt med England i perioden, der fulgte The Glorious Revolution i 1688-'89. Revolutionen begyndte ved genindførelsen af den engelske forfatning, før borgerkrigens begyndelse i 1642, som var resultatet af en lang forfatningskamp mellem Stuartkongerne og det engelske parlament. Fra omkring 1690 og videre ind i Oplysningen

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

skete der, som pointeret, store forandringer i den engelske generelle levestandard og autonomitet. Der opstod et marked for litterær underholdning, og en videbegærlighed, der resulterede i en ny slags litteratur, der bevægede sig væk fra den elitære journalistik og det etablerede forfatterskab. Det er interessant at bemærke, at interessen opstod blandt læsere såvel som dem uden disse evner, da det var selve spredningen af information, der var det primære, om så man selv formåede at dechifre det nedfældede, eller om man måtte troppe op til offentlige oplæsninger af tilgængelige skrifter af forskellig art – som eksempelvis foregik på lokale barer og kaffehuse (Hoppit 2000:440-444).

Nye offentlige foraer

I 1650'ernes England begyndte englænderne at drikke kaffe og varm chokolade: disse varer var nu tilgængelige som følge af den nationale handel. Det første kaffehus i London åbnede i 1652. Det engelske kaffehus havde blandt andet sin begyndelse blandt studerende på Oxford Universitet. I kaffehusene blev der læst aviser og der foregik politiske diskussioner. Den samtidige Cambridge professor, John Houghton mente, at man i kaffehusene ofte kunne støde på mere brugbar viden, end man kunne ved at læse bøger i en hel måned. Han satte lighedstegn mellem kaffehusenes informationsstrøm og dannelse, og universitets tilsvarende. De tidlige kaffehuse, som opstod i midten af det 17. århundrede, adskilte sig fra de kaffehuse, der kom efter The Glorious Revolution. De tidlige kaffehuse havde en stor politisk og national betydning for den engelske middelklasse. De nye engelske kaffehuse var en institution, der adskilte sig fra andre offentlige huse såsom kroer og værtshuse. Kaffehusene i perioden krediteres for at have været et vigtigt organ for offentlig mening (Cowan 2005:147-154+Robinson 2014:73-80+82-85+115-117).

De forskellige kaffehuse i London havde forskellige karakteristika og brug af det sociale rum, der blev bestemt af de besøgende og betød, at de forskellige kaffehuse tiltrak forskellige kundegrupper med eksempelvis samme baggrund eller politiske interesse (Cowan 2005:149-157+169-172).

Det er dette miljø og dens læsere, som har været Daniel Defoes umiddelbare målgruppe. Defoes *Robinson Crusoe* og dets popularitet, fra udgivelsen i 1719 og frem, giver værket en potent status i engelsk kultur/litterær historie. Dermed er værkets fremstilling af de sociokulturelle forandringer i England i anden halvdel af 1600-tallet og dets syn på fremmede interessante som historisk levn. Værket forholder sig både kritisk til fortiden, samtidig med at

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

det (re)producerer opfattelser om englændernes egen plads i verden gennem synet på de fremmede. Værket udgør en kulturel del af den gradvise overgang til moderne tid og er dermed i britisk kontekst en kulturel brik til det, som skal blive det største imperium, der er set siden det gamle Rom.

Teori og metode

I dette afsnit vil vi fremstille vores teoretiske og metodiske forudsætninger for analysen af de normkonstruktioner om de fremmede, der gives udtryk for i *Robinson Crusoe*. Afsnittet indledes med nogle overordnede betragtninger om, hvilken position litteratur havde for udviklingen af det engelske samfund. Nedenfor præsenteres litteraturen som præmis for et samfund med en veludviklet kritisk offentlighed. Herefter vil vores teoretiske fokus være på at undersøge forholdet mellem kultur og sprog. Vi vil pege på sproget som adgangsgivende til meningsfællesskaber, der er specifikt historisk og kulturelt situeret. Afsnittet afsluttes med en opridsning af de konkrete analytiske værktøjer fra den diskursanalytiske tilgang, som vi vil undersøge Crusoes fortælling med.

Borgerlig offentlighed gennem litteraturen

I nedenstående vil vi præsentere en dimension af Jürgen Habermas' *Borgerlig Offentlighed* (1962), hvor der redegøres kort for *den borgerlige offentlighed* og vigtigheden af det nye offentlige rum for diskussion og viden.

Habermas' værk undersøger udviklingen af den sfære, hvor private mennesker samles til et publikum som et egentligt politisk subjekt: en samling af borgere med medindflydelse. Når Habermas' sociologiske hovedværk er relevant i vores sammenhæng, skyldes det først og fremmest den opmærksomhed og vægtighed, han tildeler England i perioden fra ca. 1680 til slutningen af det 18. århundrede. I de indledende kapitler af værket følges to spor til oprindelsen og udviklingen af den borgerlige offentlighed – et teoretisk og et praktisk. Angående teori om, og begrebsliggørelse af, det undersøgte fænomen finder Habermas de første tilfælde i den tyske litteratur hos Immanuel Kant. Omend Hobbes og Locke tidligere havde filosoferet over betydningen af det offentlige, mener Habermas *ikke*, at de når frem til nogen politisk bevidst og indflydelsesrig offentlighed (Habermas 1976:86+97).

Habermas skelen til Kant i det teoretiske spor er især præget af sidstnævntes korte oplysningsartikel, *Besvarelse af spørgsmålet: Hvad er oplysning?* (1784) – et spørgsmål, der i artiklens første sætning besvares således: ”*Oplysning er menneskets udgang af dets selvforskyldte umyndighed*” (Kant 2017:65). Sætningen skal her ikke uddybes for sig, men i stedet medtænkes som en del af det filosofiske tankegods Habermas forsøger at sammenflette

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

med den *praktiske* udvikling af den borgerlige offentlighed. For Habermas er det *litterære* konstituerende for den politisk bevidste offentlighed, hvilket er interessant i forhold til vores fokus på Daniel Defoes roman. Det litterære hos Habermas kan dog forstås på flere måder. Helt grundlæggende, og i overensstemmelse med Kants oplysningsdefinition, er det litterære selve læsekunsten. Man kan altså til dels myndiggøre sig selv ved at kunne tilegne sig skriftlig viden, hvortil Hoppit formentlig ville lægge dem til som fik oplæst tekster på kaffehusene. Derudover har litteraturen, ligesom musik og teater også har det, generelle myndiggørende implikationer. Som lægmandsdommere, der tilegner sig kunst som varer, bliver publikum til en kritisk, selvbevidst og almen instans (Habermas 1976:27+34).

Tilegnelsen som altså både er en bedømmelse af værkerne såvel som en øget forståelse gennem diskussionen er dog, som Habermas gør opmærksom på, mest et storbyfænomen. I Englands tilfælde foregår det i kaffehusene og på andre lokale væresteder. Da institutionernes gæster kommer fra forskellige socioøkonomiske forhold kræver diskussionerne, ifølge Habermas, at gæsterne er nødt til at se bort fra al status snarere end at kræve lighed i status (Habermas 1976:33). Derudover forudsætter diskussionerne, at noget er op til diskussion, hvilket netop er, hvor et værk som *Robinson Crusoe* kommer ind i billedet. Habermas inddrager ikke *Robinson Crusoe* eksplicit i sin undersøgelse af den borgerlige offentlighed. Men vores arbejde med værket kan betragtes som et partikulært nedslag, der samtidig anerkender Habermas' overordnede pointe om den litterære myndighed som forudsætning for den borgerlige offentlighed. Hensigten er altså ikke at analysere Defoes værk ud fra Habermas' tese. Blot understreges her vigtigheden af skønlitteratur i perioden, samtidig med at det indikerer en begyndende ny politisk kultur, hvilket vi vil have syn for i vores analyse, der løber mellem romanen og dens historiske kontekst.

Tanke, kultur og sprog

Sproget i *Robinson Crusoe* vil være omdrejningspunktet for vores tilegnelse af de centrale logikker og værdier i datidens samtid. Grebene, som vi vil anvende på de kontekstuelle kilder, er derfor yderst relevant for vores videre analytiske arbejde og besvarelsen af problemformuleringen. 'Social virkelighed' er central for vores metodiske tilgang til det analytiske genstandsfelt. Med begrebet mener vi den kultur, som sproget vidner om. Vi betegner social virkelighed som forestillinger om verden, som fællesskaber bekræfter hinanden i gennem sprogbrug og relationelle referencer. På den måde bliver de sociale virkeligheder, vi bekræfter hinanden i, til en form for sandheder. Sandhed i den forstand: at

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

opfattelsens berettigelse primært ligger i den konstante accept og bekræftelse om opfattelsens gangbarhed fra de sociale fællesskaber, man er en del af.

Vi vil gå ud fra en forståelse af kulturbegrebet, der handler om en særlig verdensopfattelse og gruppespecifik social virkelighed, som kan analyseres og fortolkes gennem sproget. Antropologen Laura Ahearn fastslår i sin artikel "Language, Thought and Culture" (2011) sammenhængen mellem sprog, tanke og kultur. Det gør hun blandt andet med en gennemgang af den lingvistisk-antropologiske videnstradition og med fokus på etnologiens 'forfædre', Boas, Sapir og Whorf. De var på mange måder grundlæggere af den spæde antropologiske faglighed, med særligt fokus på at undersøge og forstå folkefærd, der adskilte sig fra de vestlige kulturer. Hun fremhæver gennem en passage fra Sapir fra 1929, at med en forståelse for at den sociale virkelighed i høj grad konstitueres gennem sproget, er det netop gennem sproget at kulturen kan undersøges:

"The fact of the matter is that the 'real world' is to a large extent unconsciously built up on the language habits of the group. No two languages are ever sufficiently similar to be considered as representing the same social reality. The worlds in which different societies live are distinct worlds, not merely the same world with different labels" (Ahearn 2011: 71).

Ahearns pointe er altså, at den 'verden' vi lever i afviger mellem forskellige sprogfællesskaber. Når virkeligheden *ser* forskellig ud, er det på grund af sproglige forskelle. Dermed står det også klart, at hvis man ønsker adgang til et kulturelt verdensbillede, foregår dette gennem en analyse af det sprog, der konstituerer denne verden.

Vi har således i ovenstående redegjort for Aherns teoretiske tanker om, hvordan de sproglige forskelle har en central betydning for at få indblik i andre kulturer - dette er en relevant observation for vores søgen efter at besvare spørgsmålene om hvilke forandringer i det engelske samfund, der kom til udtryk i *Robinson Crusoe*, samt hvordan romanens læsere præsenteredes for fremmede folkefærd. I den forbindelse er det primært afstanden mellem os som nutidige læsere og Defoes samfundsskildring, vi forsøger at tage højde for gennem den diskursteoretiske indgangsvinkel, som i det nedenstående uddybes yderligere.

Kulturel Diskursanalyse

I det fortløbende vil vi præsentere en redegørelse af Donal Carbaughs, professor i Kommunikation, artikel "Cultural discourse analysis: Communication practices and intercultural encounters" (2007). Redegørelsen vil have en central betydning for vores analytiske arbejde med *Robinson Crusoe* og undersøgelsen af de kulturelle diskurser, vi ønsker at bearbejde i projektets analyse.

For at kunne dechiffrere sproget og analysere, hvad der konstituerer kulturen i samtidens England, har vi vendt os mod diskursanalysen – nærmere betegnet den kulturelle diskursanalyse. Carbaugh er særligt interesseret i at undersøge interkulturelle sproglige møder. Han er optaget af, hvordan forståelsesvanskeligheder opstår i både samtale og litterære kommunikative vidnesbyrd mellem individer og grupper med forskellig kulturel baggrund samt at klarlægge den sociale virkelighed for grupper. Det der konstituerer den sociale 'virkelighed' handler, ifølge Carbaugh, især om afsenderens identitet, formålet med kommunikationen, relationen mellem afsender og modtager samt følelser, logikker, symbolikker. På den måde analyseres kulturel diskurs ikke kun ud fra det eksplicit formulerede, men i høj grad ud fra de implicitte strukturer og betydningslag i teksten (Carbaugh 2007:168+175-176):

"The concept, cultural discourse, has(...)been used systematically to organize ways of understanding how culture is an integral part, and a product of discourse systems. The concept has been focused from the beginning on the relationship between discourses of personhood and communication, with these discourses being understood, like intercultural interactions, to be multidimensional, polysemic, deeply situated, and complex functional accomplishments(...)Focused on discursive dynamics, cultural discourse has been defined as a historically transmitted expressive system of communication practices, of acts, events, and styles, which are composed of specific symbols, symbolic forms, norms, and their meanings" (Carbaugh 2007: 169).

Således anser vi sproget som en 'linse', man kigger ud på verden med. Linsen er den optik hvorfra et menneske, en generation eller et specifikt kulturelt fællesskab opfatter verden, og den opfattelse kommer til udtryk gennem sproglige konventioner, som afføder diskursive logikker. På den måde er det interessant at undersøge skønlitteratur: fordi sproget peger videre på relationer, identiteter, normer, værdier, emotioner og videnssystemer. Vi har således

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

redegjort for Carbaughs teoretiske overvejelser om den kulturelle diskursanalyse. Vi har herigennem fået indblik i, hvordan vi analytisk kan komme frem til de kulturelle diskurser i *Robinson* *Crusoe.*

Anvendt teori

Gennem vores teoretiske og metodiske vidensramme har vi fået en forståelse for, at fortidens litteratur og sproget i denne er en vigtig indgangsvinkel til at få indblik i fortidens kultur og samfund på dens egne præmisser. Vi kan endvidere på baggrund af ovenstående konkludere, at vores bagvedliggende teori og metoder giver os redskaberne til at gå analytisk til *Robinson Crusoe*, som en repræsentation for den samtidige kultur og det samtidige engelske samfund i perioden omkring Defoes udgivelse af værket. Gennem en operationalisering vil vi konkretisere de teoretiske og metodiske greb, så analysestrategien fremstår klart.

Diskursanalysens spørgehorisont: Mellem figur og struktur

Historiefagets inspiration fra strukturalismen gør spændingen mellem individ og struktur central. Med diskursanalysen som metodisk værktøj til at afsøge projektets problemformulering kan spændingen omformuleres til, hvordan de sproglige diskurser i Defoes *Robinson Crusoe* kan ophæves til en generel undersøgelse af kulturen i datidens England. I hvilken grad repræsenterer og illustrerer figuren Crusoes tanker og beskrivelser de kulturelle strukturer? Hvordan bevægelsen mellem det partikulære og det generelle indfanges af den kulturelle diskursanalyse, vil vi forsøge at fremstille her. Det indebærer blandt andet en videretænkning af ovenstående pointe fra Ahearn om det ubevidste grundlag, sprogvanerne hviler på. Carbaugh forsøger i sin artikel om kommunikationspraksis at konkretisere diskursanalysens fortolkende niveau. En af de generelle pointer er her fokus på det, som sprogbrug forudsætter. Ud fra betragtningen om at menings-fællesskabet er kongruent med det sproglige fællesskab (Carbaugh 2007:177). Tanken er altså, at den faktiske kommunikation manifesteret i sproget, udover sit funktionelle output, bærer på nogle kulturelt og historisk betingede meninger. Spørgsmålet er dog, hvordan man afdækker disse usynlige forudsætninger, der deles af det kulturelle fællesskab – i de tilfælde, hvor de kun findes implicit i almindelig praksisrelateret sprogbrug.

Den overordnede svarramme til dette er undren overfor det, der virker selvfølgeligt. Det kræver især en bred kontekstuel viden om den historiske tid, hvori *Crusoe* taler *til* sine læsere. Ved læsningen af *Robinson Crusoe* har vi identificeret nogle centrale tematikker, der fremhæves i værket. De centrale tematikker vil virke som analytiske fokuspunkter igennem opgaven og blive sidestillet og sammenlignet. Dette gør vi i ærindet at fremhæve og diskutere

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

det komplekse net af eksempelvis modsætningsforhold, magtstrukturer, idealer, autoritet og modstand. Samtidigt, gennem et historisk narrativ, vil vi sætte en kontekstuel ramme op med begyndelse i parlamentarikernes sejr i den engelske borgerkrig 1651 frem til udgivelsen af *Robinson Crusoe* i 1719. Perioden omfavner således romanens fortælle tid, begyndende i året 1651, hvor protagonisten Robinson Crusoe rejser ud fra sit hjemland første gang. Den følger hans liv over de følgende fire årtier, hvor hans eventyr og strabadser udfolder sig. Perioden omfavner ligeledes forfatterens samtid - Daniel Defoe, født i 1660 og død i 1731, havde en livlig forfatterkarriere i kølvandet på The Glorious Revolution og i årtierne op til udgivelsen af *Robinson Crusoe*. Således udspiller den kulturelle diskursanalyse af værket sig med reference til og indblik i værkets fortælle tids samtid, samt de strømninger, der gjorde sig gældende for forfatterens liv og levned frem til første udgivelse. På den måde afgrænses opgaven i tid, og vi konkretiserer på den måde, hvilken kontekstualisering analysen af *Robinson Crusoe* hviler på. De tre overordnede tematikker, som vi har udpeget som omdrejningspunkter for analysen, er: 'Skam, tradition og religion', 'Handel og kolonialisme' og Crusoes verdenssyn og selvforståelse undersøgt gennem forholdet til 'De fremmede'.

Operationalisering

Carbaugh er særligt interesseret i at undersøge interkulturelle sproglige møder i nutiden. I vores opgave bliver hans teori anvendt i det interkulturelle møde, som er tidsligt bestemt. Det kan lade sig gøre, fordi kulturen bliver undersøgt og fortolket på det sproglige niveau. Han nævner en række forskningsstrategiske krav for at opstille en kulturel diskursanalyse. Den kulturelle diskursanalyse kan være med til at fastlægge og forstå, hvordan kultur er en integreret del af diskursive systemer. Kultur anskues i denne opgave som det sociale komponent, der giver grupper sammenhængskraft og mulighed for at operere i verden omkring dem. Ved at analysere en bestemt gruppes kultur, vil det tillade ikke blot en dybere forståelse for gruppens handlingsrum og verdensopfattelse, men også hvad den kulturelt set er opponert til eller del af. Det som vil sætte rammerne for den kulturelle diskurs kan afgrænses ved hjælp af tre former for overordnede problematikker (Carbaugh 2007:169).

1. Den første problematik er af funktionel karakter, hvilke former for handling tillader den kulturelle diskurs?
2. Den anden problematik er af strukturel karakter, hvad er gruppens kulturelle elementer eller egenskaber?

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

3. *Den tredje problematik er kontekstuel, hvordan er diskursen konstitueret af/i den historiske kontekst?*

De tre overordnede problematikker sætter rammen og afgrænser den kulturelle diskursanalyse. For at analysere de tre problematikker, og hermed den kulturelle diskurs, nævner Carbaugh tre nødvendige analysestrategiske tilgange: *den teoretiske, den deskriptive, og den fortolkningsmæssige* (Carbaugh 2007:171-172):

1. *Den teoretiske tilgang er med til at fastslå, hvilke perspektiver og konceptuelle problemstillinger, som ønskes undersøgt i analysen og heuristisk er med til at lede de deskriptive og fortolkningsmæssige tilgange.*
2. *Den deskriptive tilgang er med til at undersøge, hvordan diskursen kommer til udtryk gennem teksten. Begivenheder, måder at tale, handle og tænke på, vil blive beskrevet, og er de elementer, som vi vil bruge i fortolkningens delen af analysen.*
3. *Den fortolkningsmæssige tilgang er med til at fastslå betydninger og vigtigheden af de fænomener, som findes i teksten og fremhævet i den deskriptive tilgang. Fortolkningen af praksisser, tro og værdisystemer, som er gældende i den kulturelle diskurs, vil her blive diskuteret.*

Fortolkningsdelen af analysen er vigtig, idet den udover at kunne opstille forklaringsmodeller af en gruppes kulturelle diskurs også kan give indikationer på, hvad gruppens kultur udspringer fra eller indgår i som en del af et samlet hele. Der er særligt steder, hvor kilden udtrykker følelser og holdninger vedrørende sig selv, andre og verden omkring sig, som er genstande for fortolkning. Hvilke sociale identiteter både hos sig selv og andre fremhæver kilden, og hvilke betydninger de tillægges, kan fortælle noget om de kulturelle normer og værdier som gruppen besidder. Udover de subjektive holdninger og følelser vil handlinger og praksisser ofte blive begrundet gennem kulturelle normer, dermed er den kulturelle diskurs med til at legitimere eller afvise bestemte handlinger. Fortolkningen af teksten skal, som sagt, ses i relation til den historiske kontekst. Dette greb spiller en afgørende rolle i afkodningen af symbolikker i teksten og er et væsentligt element i at kunne læse *Robinson Crusoe* på dens egne historiske præmisser. Kun ud fra denne position er det muligt at vurdere, hvor romanen taler ind i strømninger typisk for samtiden, og hvor tale- og tankemønstre kan siges at nuancere sociale virkeligheder. Det giver os muligheden for at lede efter diskurs, der vidner om løsrivelse fra tidligere traditioner og samfundsforhold (Carbaugh 2007:174-176).

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

Progressionen af analysen tager afsæt i ovenstående operationalisering ved, at vi med udgangspunkt i den teoretiske og metodiske prisme arbejder med passager af teksten, som den kronologisk udspiller sig i romanens fortælle-tid. Romanens fortælle-tid er også et styrende element for tematikkernes udfoldning, da vi ser Crusoes rejser og eventyr som del af en typisk hjem-ude-hjem fortælleramme. Hjem-ude-hjem modellen er en litterær stil, der er kendt for at have et udviklingsperspektiv for protagonisten og tilstedeværelsen af en form for deterministisk *force majeure*, der driver ham fremad. På den måde bevæger vi os med romanens kronologi i analysen og tilpasser de kontekstuelle rammesætninger dertil.

Analyse

I forlængelse af ovenstående vil vi her fremlægge en samlet analyse og diskussion af, hvilke forandringer i det engelske samfund i perioden 1651-1719, der kommer til udtryk i *Robinson Crusoe*, og hvordan kulturmødet mellem englændere og 'de fremmede' blev præsenteret for samtidens læsere i værket. Vores analytiske tilgang til *Robinson Crusoe*, som historisk kilde, er betinget af vores teoretiske og metodiske overvejelser: Gennem den kulturelle diskursanalyse vil vi tilgå kulturen i det samtidige engelske samfund gennem sproget. Antagelsen om at erkendelsen af verden er afhængig af det specifikke sprogs muligheder og begrænsninger åbner for en læsning af Defoes beskrivelser af generationsspørgsmål, handel, naturen og de fremmede, der kan fortælle noget om tidens kulturelle meningsfællesskab.

Skam, tradition og religion

Eftersom Defoe rettede Crusoes oplevelser bagud i tid, er værket at forstå som en historisk kilde i dobbelt forstand. Beretningen er for os fjern i tid, men det var den også for samtidens publikum. Ved at kaste Crusoe ind i 1600-tallets højtgående engelske bølger, tvang Defoe sin læser til at erindre en ubehagelig tid. Læseren skal skue baglæns gennem Huset Hannovers tyske konger, The Glorious Revolution, borgerkrige og genoprettelsesprocesser – fra udgivelsen i 1719 tilbage til 1632, hvor protagonisten Crusoe fødtes i York. Dermed rummer værket to kontekstuelle flader – eller snarere en kontekstuel forskydning i tid – eftersom Defoes kulturelle omverden delvist var en anden, end den han selv forsøgte at afbilde. Det er dermed en analytisk betingelse at have øje for denne tidsforskydning. I den indledende del af analysen vil vi forsøge at fremstille nogle af de strukturelle vilkår, der var under forandring på Defoes tid. Det gøres ved at pege på traditioner og diskurser fra den forrige generation, som karakteren Crusoe ønskede at bryde med.

Udfordring af fortidens traditioner og livsmønstre

At samfundet var ved at forandre sig hen imod modernitet på Defoes tid, har vi illustreret gennem inddragelse af Hoppit og Habermas. Den gryende offentlighed som kom til udtryk på blandt andet kaffehusene, samt tilgængeligheden af nyhedsreportager og anden litteratur, vendte dog ikke kun blikket fremad for tidens yngre generationer. Informationsstrømningerne og de generelt forbedrede leveforhold, såsom bedre boliger, kost og samfundsøkonomisk

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

vækst, bidrog til etableringen af en generel generationskløft mellem forældre og børn – et for eftertiden eksklusivt moderne fænomen. Generationskløften skal forstås som et vilkår, der gjorde det meget svært for den nye generation af unge at forstå og anvende livserfaringer og normdannelser fra deres forældres generation.

For at komme frem til romanens generationsspecifikke normkonstruktioner er det nødvendigt både at lede efter tilfælde, hvor samtidens gældende normer reproduceres diskursivt, og tilfælde hvor de udfordres. Indenfor romanens egen logik er det derfor oplagt at starte analysen ved begyndelsen, hvor Crusoes fader præsenterer sit verdensbillede. Dermed bliver det tydeligt, hvilken samfundsfremstilling Crusoe rejste *væk fra*.

Romanen åbnes med en beskrivelse af Crusoes familiære bånd. Faderen beskrives som en dygtig handelsmand, der rejste fra Tyskland til England. Margrit Schulte Beerbühl, der har forsket i tyske købmænds migration til England, beskriver tilvandringen som et fænomen, der først for alvor tog fart efter The Restoration i 1660 med genindførelsen af monarkiet. Naturalisationsprocessen udviklede sig omkring år 1700. Fra engelsk side ønskede man kun at tiltrække tyske immigranter, der kunne bidrage til landets vækst. Derfor kom der strengere regler til, der kun tillod tilflyttere, der kom fra velansete handelsfamilier. Defoes inddragelse af en tysk dygtig købmand viser her, at hans egen samtid smittede af på skildringen af fortiden (Beerbühl 2015:248-250). Faderens vigtigste ærinde i fortællingen er at bringe sine formaninger til sønnen. Han opstiller tre forskellige livsbaner: to ekstremer og en middelstand midt imellem. Crusoe opfordres til at blive i den midterste stand, hvis han ønsker at (for)blive lykkelig. Ifølge faderen er de fattiges liv fyldt med smerte, elendighed og jagten på det daglige brød, mens den øverste del af menneskeheden er tynget af luksus, ære, ambitioner og misundelse. På den ene side mener faderen, at der er to typer, der kan rejse: de fattige (desperate Fortunes) eller de rige (aspiring, superior Fortune) – mens de i middelklassen kan blive hjemme og få et behageligt liv (RC1:6).

De skygger som 1600-tallets begivenheder i Europa kaster vidner, set udefra, om en ustabil og forandringsfuld tid. Ifølge historikeren Jonathan Scott er det dog en teoretisk forudsætning for beskæftigelse med denne periode, at forholdet mellem forandring og kontinuitet, som epistemologisk præmis, etableres historisk korrekt. Selvom man accepterer, at mennesket forstår verden tidsligt, er det dog ikke det samme som, at tidsforståelsen er ahistorisk. Derfor bør en historiker have øje for den historisk og kulturelt specifikke balance mellem forandring og kontinuitet, hvis man ønsker at begribe, hvordan samtidens mennesker opfattede tidens gang. Scotts pointe er, at mennesker der levede i såkaldte før-moderne

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

engelske samfund generelt betragtet var mere fokuserede på og positivt indstillet overfor kontinuitet end forandring (Scott 2003:8). Dermed bør eksempelvis borgerkrigen snarere forstås ud fra restaurationen og genindførelsen af monarkiet end som en revolutionær begivenhed, der forskød magtforholdene. Selvom den engelske befolkning levede i en foranderlig tid, oplevede de den ikke nødvendigvis sådan ifølge Scott.

Defoe gør opmærksom på, at Crusoe drog hjemmefra i 1651. Dermed er det påfaldende, at faderen ikke inkorporerer historiske hændelser fra borgerkrigen i sin formelle tredeling af livsmuligheder. Her kunne man indvende, at borgerkrigens konklusioner endnu ikke var mulige at drage for Crusoes fader. Men med Defoes viden, fra slutningen af 1700-tallets andet årti, ville det være muligt at gøre faderen 'klogere', end han egentlig var om de pågående begivenheder. Historikeren Lawrence Stone skriver, at 1600-tallets revolutionære begivenheder ikke omkalfatrede det sociale liv, hvilket Scott formentlig ville omformulere til, at forandringerne ikke blev opfattet som radikale (Stone 1980:62). Dermed er det muligt at betragte Crusoes fader som indehaver af et lignende synspunkt - etableret gennem Defoes egen viden om perioden. Scott påpeger, hvordan det politiske imperativ, angående genoprettelserne efter borgerkrigen og revolutionen, primært bestod i at glemme ulykkerne (Scott 2003:43). Når Defoe ikke er eksplicit om de historiske referencer igennem Crusoes fader, tyder det på at forsøget på at glemme stadig fandtes som politisk position på Defoes tid. Selvom det ikke nævnes er det dog klart at årstallet 1651, der markerede borgerkrigens afslutning, hos en samtidig læser konnoterer et brud med den gamle orden. Når Defoe lader Crusoe sejle ud på dybt vand netop dette år, kan det illustrere tvivlen ved et magtcentrum uden royal indflydelse.

Det er tydeligt, at faderen der muligvis har måtte flygte fra Tyskland, blot for at opleve borgerkrigen i England, forsøger at opnå en stabil tilværelse ved at glemme fortiden: "sliding gently thro' the World, and sensibly tasting the Sweets of living, without the bitter, feeling that they are happy, and learning by every Day's Experience to know it more sensibly" (RC1:7). Det bedste sted man kan være er, ifølge faderen, som tidligere beskrevet, midt i det hele. Man bliver lykkelig igennem en påskønnelse af det, man har. Dem som forsøgte at kræve en ny samfundsorden lykkedes ikke med det alligevel. At hævde sig politisk eller religiøst i offentligheden var forbundet med en risiko for at miste livet. Faderens måde at italesætte livets klasseinddelte veje er en reproduktion af tidligere tiders fastlåste samfundsstrukturer.

Interessant er det dog, at faderen anerkender *muligheden* for at skabe sig sin egen livsbane – der er ingen naturlov, som binder en til en af de tre livsbaner han beskriver, men

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

han ser ingen god grund til at træde uden for traditionerne. Faderens rolle i romanen er dog at tegne et verdensbillede kun med den hensigt, at Crusoe kan bryde med det. Forsøget på at skabe kontinuitet i livet ved at glemme uenigheder og udsving er en politisk position, som Defoe med Crusoe vil væk fra. Spørgsmålet bliver herefter, hvorvidt Crusoe-karakterens måde at se verdens gang på, forstået som balancen mellem kontinuitet og forandring, indikerer et skifte hen imod det moderne?

Forskydning i den internaliserede skamfølelse

De traditionsbestemte livsbaner var altså ikke ufravigelige mere, og således bevægede ungdommen sig mod erhverv udenfor familierammerne og mod nye normkonstruktioner for 'det gode liv' – som Crusoe gjorde det, da han valgte vejen som søfarer. Men idet man afviger fra den traditionelle sikkerhed, tager Crusoe ligeledes afstand fra den kollektive regulering i det samfund, han lever i. Han bliver sin egen dommer – en karakteristik der er tydelig gennem de tilbagevendende retrospektive fordømmelse af egne valg. Efter, tidligt i romanen, at have været udsat for havets brutalitet og set sit skib kæntré, stilles Crusoe i et dilemma. Skal han tage faderens og kaptajnens råd om at blive på land eller give efter for rejsebegæret? Crusoes tvivl bygger især på en individuel skamfølelse over at skulle vende hjem:

”As to going Home, Shame opposed the best Motions that offered to my Thoughts; and it immediately occur'd to me how I should be laugh'd at among the Neighbours, and should be asham'd to see, not my Father and Mother only, but even every Body else; from whence I have since often observed, how incongruous and irrational the common Temper of Mankind is, especially of Youth, to that Reason which ought to guide the in such Cases, viz. That they are not asham'd to sin, and yet are asham'd to repent; not asham'd of the Action for which they ought justly to be esteemed Fools, but are asham'd of the returning, which only can make them be esteem'd wise Men” (RC1:15).

Crusoe er nervøs for at blive gjort til grin, hvis han vender hjem. For ham er det ikke kun forældrene, men hele nabolaget der vil udskamme ham. Den skamfølelse, der kommer til udtryk her, er i høj grad møntet på det traditionsbrud, Crusoe har begået – og dertil den skamfølelse, der alene ligger på hans skuldre som konsekvens heraf. Skamfølelsen består for Crusoe ikke i at have handlet syndefuldt, men derimod i den fiasko det ville være at vende hjem fra det fejlslagne eventyr. Et eventyr der, ifølge faderens forudsigelse, kun ville føre

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

ulykke med sig. At skamfølelsen er rettet mod selve udfaldet af handlingerne snarere end den selvstændige handling, der i sig selv strider med faderens formaninger, afslører en interessant normkonstruktion. Handlingsrummet og den stigende individualisme er kun skamfuld, hvis handlingerne ikke fører til succes. Normen er her konstrueret gennem negation af den rette handling, materialiseret i skammen. Skamfølelsen ved at vende hjem med uforrettet sag beskrives som en følelse blandt ungdommen. Dette kan være Defoes måde at opstille et almenmenneskeligt og ahistorisk træk ved unge mennesker, men mere sandsynligt er det dog en indikator for et normativt skifte, der er undervejs. Hypotetisk formuleret: hvis du vil gå dine egne veje så sørg for, at du bliver succesfuld.

Skamfølelsen er stærk hos Crusoe, men i dette tilfælde virker den ikke korrigerende for hans opførsel. I stedet for at vende hjem og lade fællesskabets udskammende blikke internalisere sig gennem det kropslige ubehag, beslutter han sig for at tilslutte sig et slavetogt til Guinea (RC1:16). Dermed fremstår en bevægelse, hvor man kan få afløb fra sit eget mindreværd ved at hævde sig over andre, der betragtes som laverestående. Angående blikket på slaverne som de fremmede, er Crusoe dog mere tvivlende end hans nye sammensvorne, der omtaler slavetogtet anderledes: ”or, as our Sailors Vulgary call it, a Voyage to Guinea” (RC1:16). Crusoe tager altså afstand fra den eufemistiske diskurs, men han tager med på skibet til Afrikas kyst. Moralsk er han opmærksom på, at sømændene hævder sig på bekostning af slaverne, men æstetisk er han stadig draget af rejselysten. Romanens afbildning af det engelske samfunds relation til de fremmede er facetteret. Der åbnes i værkets indledning op for et mulighedsrum mellem Crusoes ambivalens og sømændenes negligering. På den måde taler værkets nuancering af samtidens forestillinger ind i den ny generations iver efter at udfordre og udforske etablerede normkonstruktioner. Fortællingen om eventyreren Robinson Crusoe kan altså læses som en opfordring til tidens unge om at turde gå deres egne veje. Hvis en sådan læsning er gangbar, indikerer Crusoes eventyrlyst, og forventning om at fremtiden skal blive anderledes og bedre end fortiden, et skifte i Scotts balance mellem kontinuitet og forandring.

Naturens kræfter vs. menneskets autonomi

På trods af samfundsmæssige opbrud, og Crusoes ønske om at bestemme over sit eget liv, er religion stadig et centralt omdrejningspunkt i samfundet og den enkeltes tilværelse. Et interessant modsætningspar i denne sammenhæng handler om værkets vekselvirkning mellem Crusoes autonomi – de valg han foretager sig, der leder ham på afveje, overfor en form for

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

naturkraft, en Gud eller skæbnens vilje. Samtidens englændere var kristne, og få i samtiden ville have været i stand til at forestille sig en verden separeret fra gejstlige sandheder. Kirken og kristendommen dannede rammerne om befolkningens liv – hver uge endte i en helligdag: søndag, livets overgangsriter blev praktiseret i kirkerummet: dåb, konfirmation, bryllup og begravelse, og kalenderårets højtider blev fejret i det kirkelige fællesskab. Således var omkring 90% af den engelske befolkning at regne for den engelske, protestantiske kirkesammenslutnings (Church of England) menighed ved udgangen af 1600-tallet. Guds nærvær gav den enkelte håb om frelse i døden og tryghed i livet. Udover de sociale strukturer kirken var med til at fastholde, dannede kristne værdier og etik rammerne om Englands politiske kurs og internationale magtudøvelser. Med Gud og kristendommen i ryggen havde konge og stat den autoritet, de skulle bruge, for at drukne eventuelle moralske usikkerheder i begrebet om Guds vilje: barsk krigsførelse og aggressiv handel var helligede midler på missionen om at sprede Guds ord til alle afkroge af den nye verden. Den tidligere heftige debat om kirkelige værdier i samtiden døde ud efter revolutionen, og således var den nye generation efter 1689 ikke opvokset i et samfund, der forholdt sig til kirkelige værdier, men i et samfund der så kirkens beskaffenhed som en form for absolut. Det er naturligvis svært præcist at undersøge, hvordan forholdet var for den almene befolkning, fordi kilderne er sparsomme, men eksempler om modstand eller oprør mod kirkens værdier er meget få (Hoppit 2000:207-209).

Protagonisten Crusoe skildres imidlertid ikke som en ærke-kristen mand i udgangspunktet og er således i højere grad et eksempel på en afviger i det samfund, han kommer fra. Han evner, trods formaninger fra familie og fremmede, at vælge sin egen vej i livet. Men det har store konsekvenser, som han i sin retrospektive fortællestil ynder at minde læseren om. Crusoe praktiserer først en form for kristen gudsdyrkelse og læser Bibelen, da han ankommer til øen og finder bogen som sin eneste litterære med-overlever. Det er naturkraften, der forhindrer ham i sit oprindelige foretag om at hente slaver hjem til plantagen – stormen, kæntringen og bølgenes vildskab er på den måde Crusoes overmand. Vand symboliserer renselse, genfødsel og liv, og Crusoes forlis og kamp mod havet kan ses som en form for dåb – han forsøger djævelen og overgiver sig til et nyt liv på en øde paradiso. Det kan indikere, at naturkraften fordømmer hans liv indtil da, og den livsform han har praktiseret. Han får en ny chance for at skabe sig en ny tilværelse i eksil. Det vidner om en underliggende kristenkulturel forståelse for moral – og den skæbne der overgår Crusoe er for at minde ham

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

om, at han ikke kan begive sig ud i alverdens tvivlsomme missioner uden en ophøjnet og alvidende kraft, der straffer den ukristne.

Crusoe er usikker i sin nye tro, og han befinder sig konstant i et spændingsfelt mellem troen på sin egen autonomi og Guds almægtighed. Han svinger mellem at takke Gud for sin selvopretholdelse, som historisk peger tilbage på konformitet og en traditionel livsbane, over for at sætte sin lid til sit karikerede ego, som gang på gang driver ham fremad. Det vidner om en spirende bevidsthed om et individuelt ansvar og ikke mindst individuelle friheder, ligesom vi tidligere illustrerede det angående hans skamfølelse. Det kan pege frem mod modernismen. I de første år på øen noterer han hverdagens begivenheder i sin dagbog. En særligt bemærkelsesværdig begivenhed for ham, er fundet af et par majsplanter ved indgangen til hans levested. Hans første indskydelse er, at Gud har velsignet ham med planterne, fordi han er særlig i Guds øjne. Miraklet bekræfter ham i hans livsmåde, og giver ham håb:

”after I saw barley grow there, in a climate which I know was not proper for corn, and especially that I knew not how it came there, it startled me strangely, and I began to suggest, that God had miraculously caused this grain to grow without any help of seed sown, and that it was so directed purely for my sustenance on that wild miserable place” (RC3:80).

Han finder altså umiddelbart mening og tryghed i denne opdagelse og i tanken om, at en almægtig entitet ønsker, at han overlever. Vilkårene på øen er barske, og Crusoes utryghed og ensomhed får sig en velfortjent respit ved tankerne om Guds vilje. Det taler ind i det forestillingsunivers, der har været gældende for den kristne majoritet – og er samtidig karikeret i Crusoes tanker om miraklet. Hans måde at opfatte kausalsammenhænge bliver nærmest latterliggjort i fremstillingen af hans godtroende slutninger om majsplanterne. Men han kommer dog snart på andre tanker: ”at last it occurred to my thoughts, that I had shook a bag of chickens meat out in that place, and then the wonder began to cease; and I must confess, my religious thankfulness to Gods Providence began to abate too upon the discovering” (RC3:80). Hans erkendelse om majsplanterne river det kristne tryghedstæppe væk under ham, og han står tilbage med de benhårde realiteter.

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

Opsummering

I første del af analysen har vi forsøgt at vise nogle af de overordnede samfundsmæssige strukturer, som var under forandring på Defoes tid, samt den måde de kommer diskursivt til udtryk i fortællingen. Crusoe ønskede at bryde med den moderate og stabile livsførelse, som faderen prædikede. Afvigelsen var i sig selv ikke skamfuld for Crusoe, medmindre den kun førte tragedie med sig. Derfor blev han ved med at søge den ukendte fremtid, selvom naturens kræfter forsøgte at drukne hans eventyr. Crusoe symboliserer altså et brud med traditioner og idealiseringen af stabilitet. Især en livsdimension: religiøsitet, fastholder dog stadig en stor grad af stabilitet i det engelske borgerskab. Crusoes udvikling som kristen viser to måder at være religiøs på. I romanens begyndelse har han ikke et personlig og følelsesladet forhold til Gud, men han anerkender guddommens indflydelse i sit liv som en virkende og korrigerende kraft. Efter mange års isolation på øen bliver Crusoes gudsforståelse mere affektiv. Samtidig med det mere personlige gudsforhold vokser dog også Crusoes tvivl om, hvor meget hans eget handlingsrum påvirkes af guddommen. Tanken om den bagvedliggende guddommelige årsags indflydelse på den personlige tilværelse fremstår i romanen vaklende, omend Crusoe ofte accepterer at modtage Guds straf for sine handlinger. Overført til samtidens engelske samfund er pointen ikke, at folk blev mindre troende. Dog var den stigende individualisme med til at skabe en ny tvivl i den personlige relation til Gud. Denne tendens kommer til udtryk hos Crusoe gennem den diskurs, der veksler mellem at tillægge overvejende agens til ham selv eller guddommen.

Handel og kolonialisme

Crusoe er ikke blot en fortælling om en opdagelsesrejsende - men også en fortælling om en mand, der griber den nye verdens muligheder og derpå de refleksioner, som færdens medfører. Uden forudgående erfaringer ender han ad omveje som plantageejer i Brasilien, hvor han dyrker tobak og sukker, der bliver eksporteret tilbage til London (RC2:218). Crusoes personlige beretning illustrerer blandt andet trekantshandlens praksis, repræsentationer for politiske forestillinger og legitimeringer for kolonialistiske nationalbevægelser. I denne del af analysen vil vi forsøge at nærme os den engelske koloniale fremfærd, privat ejendomsret og politisk styreform gennem Crusoes egen samfundskonstruktion.

Kolonialismens rationale

Mellem år 1500 og 1700 blev befolkningstallet i England mere end fordoblet, i samme periode faldt andelen af folk, der var beskæftigede i landbruget fra 76% i 1520 til 55% i 1700. Fra 1621 til 1669 steg den totale nationalimport med 186%. Det var særligt en øget import af eksotiske varer som silke, bomuld og krydderier fra Østen samt tobak og sukker fra Vestindien, som kunne forarbejdes i England og derefter reeksporteres til de europæiske markeder. Merkantilismen var et brud med middelalderens naturalieøkonomi og et vigtigt element i den moderne stats opbygning – og med til at finansiere dens større og mere omfangsrige planer. Nye finansielle institutioner og praksisser betød, at opsparinger kunne frigøres til kapital, som for eksempel kunne investeres i aktier i handelskompagnier. Det 17. århundrede i England var på mange områder inden for det økonomiske og juridiske felt en delvis overgang fra royale prærogativer til regerings-prærogativer (Tian&Wilson 2001:157-159+Withington 2005:10).

Transitionen kan ligeledes forstås gennem Crusoes oplevelser. Det var mænd som ham, der rejste til fjerne egne for at opleve eventyr, opnå ære og få kommerciel succes. De var spydspidsen for Englands koloniale ekspansion. Men hvordan kunne man retfærdiggøre tilegnelsen af nye områder? Opdagelsen af nye territorier mod vest satte spørgsmålstegn ved, hvem der egentlig ejede den ukultiverede jord, og hvordan man legitimerede besættelsen af den. Ideen om *Natural Law* (naturretten) var igennem 1600-tallet genstand for filosofisk og politisk debat (Schmidgen 2002:43). Den engelske filosof og en af liberalismens fædre John Locke (1632-1704) var én af flere samtidstænkere, som beskæftigede sig med ideen om naturretten. Locke mente, at der i menneskets naturtilstand fandtes to grundlæggende love:

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

Guds lov og naturretten, hvor det at besidde privat ejendom er en konsekvens af menneskets natur. Locke forklarer i sektion 35 i *Second Treatise of Government*:

“God commanded, and his wants forced him to labour. That was his property which could not be taken from him where-ever he had fixed it. And hence subduing or cultivating the earth, and having dominion, we see are joined together. The one gave title to the other. So that God, by commanding to subdue, gave authority so far to appropriate: and the condition of human life, which requires labour and materials to work on, necessarily introduces private possessions“ (Locke 2010).

Således argumenterer Locke for, at den der kultiverer jorden, på den måde, har rettigheden over den. Tankegangen var central for rationalet bag kolonialismen – altså at den occidentale mand havde både ret og pligt til at udnytte den jord, som oprindelige befolkningsgrupper ikke formåede efter vestlig standard. Lockes ræsonnement er at finde i flere af Defoes værker, heriblandt *Jure Devino* (1706), som satirisk kritiserer ideen om kongers guddommelige ret til at herske og det absolutte monarki. Det gør Defoe ved at undersøge den menneskelige natur gennem naturtilstanden, og hævde, at der er en kausal forbindelse mellem monarkiets fremkomst og den menneskelige natur. Det var i menneskets tidlige stadie, at monarkiet blev skabt i en kontrakt mellem konge og undersåt. Dermed var kongens legitime ret til at herske ikke gudsbestemt. Derfor bør den ideelle monark lede med interesse i fællesskabets bedste, da det er fællesskabet, som har givet ham retten til at herske. Den frivillige underkastelse betyder, at mennesker har en legitim ret og pligt til at gøre oprør og forsvare sig selv mod en despotisk monark. Defoe mente, at det absolutte monarki var undertrykkende og var i direkte modsætning til civile rettigheder, ejendomsretten og religiøs frihed: disse var naturlige rettigheder givet fra fødslen og dermed var krænkelse af dem det samme, som et angreb på individets frihed. Det skal ikke forstås, at Defoe og Locke var modstandere af monarkiet, da individets frihed blev set som værende skrøbeligt og derfor bedst kunne forsvares af en ekstern autoritet, men at retten og pligten til at forsvare sine friheder gik forud for troskab overfor enhver autoritet (Dowdell 2010:431+Backscheider 1988:99+105+109). Crusoe rejste væk for at hævde sin egen frihed, og fordi han var draget af at udfolde sit potentiale. Dermed blev han pludseligt selvlovgivende, hvilket tvang ham til at tænke over grundlæggende rettigheder samt relationen mennesker imellem.

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

Naturrettens koloniale praksis

Naturretten som juridisk praksis blev gradvist mere dominerende i anden halvdel af 1600-tallet og var særligt egnet til at gøre krav på jord i de nye kolonier i fremmede egne af verden. I den retspraksis som var dominerende før naturretten, kendt som *common law*, blev jord overdraget via slægten, og jord var del af den feudale relations-kæde (Schmidgen 2002:32). Et af de centrale temaer i *Robinson Crusoe*, efter han er strandet på den tilsyneladende ubeboede ø, er den gradvise opbygning af det, som skal blive hans 'kongedømme'. Crusoes primitive hule bliver langsomt udvidet til et 'slot' (jf. 'castle'), og han inddrager jorde og skov og har marker og kvæg, som bruges i produktionen til hans selvopretholdelse.

Da Crusoe efter 15 år på øen finder et menneskes fodspor i sandet, bliver han grebet af frygt for, at de fremmede vil slå ham ihjel og fratage ham hans ejendom. Det er her, det går op for ham, at han ikke kun er afhængig af materialer og føde men også af andre mennesker. Hans egen samfundskonstruktion står altså overfor de mellemmenneskelige prøver, som han kritiserer det "rigtige" England for ikke at kunne løse.

Crusoe overvejer i et irrationelt øjeblik at ødelægge sin egen ejendom, grave sine marker op og sætte sit kvæg fri i naturen, men kommer på andre tanker og undersøger i stedet, hvor de mennesker, der havde sat et fodspor i sandet holder til (RC2:119-123). Han finder frem til en del af øen, hvor kyststrækningen bærer spor af deres færd. Ved synet af kystens beskaffenhed fyldes han med had og fordømmelse overfor de ansvarlige:

"it [is not] possible for me to express the horror of my mind, at seeing the shore spread with skulls, hands, feet and other bones of human bodies; and particularly I observed a place where there had been a fire made, and a circle dug in the earth, like a cockpit, where it is supposed the savage wretches had sat down to their inhuman feastings of their fellow creatures" (RC3:157).

Efter Crusoe har fundet ud af, at der holder kannibaler til på øen, begynder han at ekspandere sit område yderligere og skabe en øget forbindelse mellem sig selv og sine omgivelser. Kannibalerne på øen udgør en trussel mod Crusoe, og han planlægger, hvordan han kan slå dem ihjel. Han planlægger at myrde dem alle sammen og sætte en stopper for deres barbariske handlinger: "night and day, I could think of nothing but how I might destroy some of these monsters in their cruel, bloody entertainment, and if possible, save the victim they should bring hither to destroy" (RC3:160). På den måde er Crusoes første indskydelse, at han er

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

moralsk hævet over disse 'vilde' og dermed har retten og pligten til at straffe dem for deres ugerninger. Det taler ind i en forestilling om den engelske befolknings overbevisninger om deres praksissers berettigelse: at deres måder at tilfangetage og håndtere krigsfanger og fjender har moralske begrundelser og derfor kan forsvares etisk. Dog går der ikke længe før Crusoe, stadig i sine følelsers vold, alligevel begynder at sætte spørgsmålstejn ved sin første bedømmelse af de vildes praksis. Han begynder at genoverveje sin beslutning: "these people were not murderers in the sense that I had before condemned them, in my thoughts; any more than those Christians were murderers, who often put to death the prisoners taken in battle" (RC3:163). Nuancen vidner om en forståelse for kulturforskelle – at mennesker i et bestemt miljø vil efterligne deres omgivers normer og praksisser. Disse tanker formår Crusoe at identificere som mere moralsk forsvarlige end tanker og planerne om at myrde samtlige kannibaler på øen. Symbolikken om kannibalisme handler om, hvordan det at opsluge en entitet overfører dennes evner til fortærreren – det kan være naturmennesket, som æder mennesker, men i overført forstand kan det også være vestens 'fortæring' af lande og kulturer gennem kolonisering, imperialismen samt det homogene moral og etik-kodeks, som kristendommen havde med sig. Vi vil argumentere for, at Crusoes frygt og panik over konfrontationen med disse fortærringer kan fortolkes som et karikeret paradoks, da Crusoe selv er i gang med at fortære øen og selv bidrager til den arena, øen rammesætter i fortællingen: en hybrid mellem kultivering og naturtilstand, et sammensurium mellem forskellige kulturforestillinger, afspejlet i landskabet.

Alligevel føler han sig berettiget til at forsvare sig selv i fald, de skulle opsøge hans områder og hjem på øen – som en konge ville forsvare sit land. Crusoe sammenligner det at angribe dem uden grund med spaniernes kolonisering af Amerika og de tusindvis af mennesker, som de har underlagt sig og slået ihjel i processen (RC3:163). Crusoe konkluderer "that it was not my business to meddle with them unless they first attacked me; and this it was my business, if possible, to prevent; but if I were discovered and attacked, then I knew my duty" (RC2:132). Den engelske koloniale praksis i midten af 1600-tallet, som Crusoe er et udtryk for, var i høj grad præget af de individuelle kolonialisters personlige interesser fremfor patriotisme, grundet fraværet af statslige politikker og indblanding på området. Måden hvorpå engelske kolonialister gjorde krav på nyt land, og gjorde det til deres ejendom, var ved at indelukke, indhegne og kultivere jorden. Crusoe gør krav på jord via sin fysiske tilstedeværelse og kultivering af det ubetrådte land, hvilket har været fuldstændig uset tidligere. Gennem 1600-tallet sker der en ændring af måden, hvorpå international politik føres

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

og reguleres - herunder hvordan man besætter nyt land. Naturretsligt er det ved besættelsen og kultiveringen af land gennem fysiske arbejder, der er det grundlæggende princip ved at kræve ejerskab over det. Privat ejendom er i naturtilstanden, og på Crusoes ø, en naturlig konsekvens af det at skulle overleve som menneske (Schmidgen 2002:41-43+45).

Styreformen i Crusoes kongerige

Det førnævnte fodspor i sandet bliver efterhånden til medborgere på øen, hvilket gør spørgsmålet om styreform presserende, da Crusoes samfund er vokset til den firedobbelte størrelse - han har fået selskab af Fredag og hans far samt en spanier på afveje. Samfundsmodellen beskriver Crusoe således:

“My Island was now peopled, and I thought my self very rich in Subjects; and it was a merry Reflection which I frequently made, how like a King I look'd. First of all, the whole Country was my own meer Property, so that I had an undoubted Right of Dominion. 2dly, My People were perfectly subjected: I was absolute Lord and Law-giver; they all owed their lives to me, and were ready to lay down their Lives, *if there had been Occasion for it*, for me. It was remarkable to, we had but three Subjects, and they were of three different Religions. My Man Friday was a Protestant, his father was a *Pagan* and a *Cannibal*, and the *Spaniard* was a Papist: However, I allow'd Liberty of Conscience throughout my Dominions” (RC1:203).

Crusoe ser sig selv som en konge med en uantastet ret til at herske over sine undersåtter og øen. Han havde reddet de andres liv, hvorfor de ved enhver given lejlighed skulle være villige til at ofre deres liv for ham. Crusoe tillader dog religionsfrihed: protestanter, katolikker og hedninge er alle inkluderet i hans samfundskonstruktion. Ordlyden i citatet minder om Konge James II's *Declaration of Indulgence* fra 4. april 1687. Her blot fra den indledende linje: “His Majesty's gracious declaration to all his loving subjects for liberty of conscience” (Kenyon 1999:389). James II's forsøg på at skabe religionsfrihed, med et fokus på at gøre plads til katolikker og dissidenter, er blevet tolket vidt forskelligt i den engelske historiografi (se eksempelvis Boyer (1964) og Stone (1980)). Uanset motivet bag fremmelsen af især katolikkernes rettigheder og samfundsposition, er der dog enighed om, at James II's magtanvendelse eskalerede konflikten mellem monark og parlament, med The Glorious Revolution som klimaks. I kølvandet på revolutionen tabte tankegangen om de gudsgivne

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

magtbeføjelser terræn - herefter var samfundskontrakten afhængig af parlamentets mandat (Stone 1980:70).

Crusoe, der selv fik lov at bygge sit samfund op fra naturtilstand, viser her sympati med monarkiet snarere end parlamentet. At Crusoe erklærer religionsfrihed i samme vendinger som James II viser, at selvom kongens magt indskrænkedes efter 1688, så var den royalistiske politiske position stadig legitim på Defoes tid. Dog kan Crusoes selvbillede ligeledes tolkes som en kritik af den medfødte magtposition. Crusoe anså sig selv som konge, men hans vej dertil gik gennem mange års ren overlevelse – det som hans fader kaldte at være slave af det daglige brød. Kroningen af Crusoe er dermed både en indikator for idealisering af den stærke monark samtidig med, at det viser muligheden for social mobilitet. Situationen blev formentlig, af sit samtidige publikum, læst på begge måder. Schonhorns position, som vi har redegjort for i historiografien, ville her repræsentere den læsning, der lægger vægt på Crusoes politiske sympati for kongestyret. Interessant er det her, at Defoes fokus er på kongemagtens magtudfoldelse snarere end den efterfølgende revolution. Scott ville formentlig her pege på ophøjelsen af kontinuitet. Selvom konflikten mellem konge og parlament i løbet af 1600-tallet var en brutal affære, var det svært at forestille sig et samfund, hvor den parlamentariske institution styrede alene. Crusoe oplevede i hvert fald samfundsknuden som gordisk. Defoe skrev i 1701, at England var den mest opdeltede nation - med henvisning til de afgrundsdybe forskelle på Whig- og Torypartiet (Stone 1980:75). De politiske uenigheder om tidens økonomiske, religiøse og krigsrelaterede spørgsmål kommer i romanen netop til udtryk gennem Crusoes ønske om det retfærdige enevældige magtherredømme over øen. Selvom Crusoe føler sig som en konge på øen, rådfører han sig dog stadig hos de tre øvrige beboere - som en slags medlemmer af kongens kabinet. Blandt andet rådfører han sig hos Fredags far og hos spanieren om de folkefærd, som de hver især repræsenterer (RC1:205). Dermed befinder Defoes samfundskonstruktion sig et andet sted på et kontinuum mellem enevælde og parlamentarisme end det samtidige engelske samfund egentlig var - uden dog at idealisere det royalistiske absolut.

Opsummering

Således har vi i denne del af analysen vist, at Crusoes ø konstruerer et samfundsideal, hvor forholdet mellem monarken og hans undersåtter er mere stabile. Erfaringerne fra 1600 tallets blodige krige, herunder trediveårskrigen og borgerkrigene i England, viste, at der var behov for et samfund, der tillod en større grad af religiøs pluralisme. Monarken skulle være den

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

magtfaktor, som sikrede sine undersåtter de grundlæggende civile og religiøse rettigheder, hvilket kan ses ved den religiøse pluralismen, som Crusoe tillader på øen. Det grundlæggende fundament som Crusoes kongerige hviler på, er den guddommelige lov og naturretten. Her kommer hævde og beskyttelse af den private ejendomsret til udtryk som en hjørnesteen i Crusoes sprogbrug og diskurs.

De fremmede

I den afsluttende del af analysen følger en kort præsentation af kultur-natur dikotomien og den kulturelle ambivalens vi har sporet i romanen. Derefter vil Crusoes tid som slave og mødet med de 'fremmede' blive analyseret gennem tre dele, som de kronologisk bliver fremstillet i værket. Først møder Crusoe muslimen Xury, som er hans medfange hos Maurerne. Crusoe og Xury undslipper deres fangenskab sammen, og herefter gør han Xury til sin slave på trods af selv at have oplevet slaverollen på egen krop. Derefter følger en analyse af, hvordan Crusoe opfatter de vilde. Slutteligt analyseres hvordan forholdet mellem Crusoe og hans slave og følgesvend Fredag er. I værket findes en underliggende anglocentrisme, der implicit giver udtryk for et menneskesyn, hvor det engelske folk er andre overlegne, men hvor der findes nuancer i forhold til opfattelsen af de fremmede.

Kultur-natur dikotomien

Kultur-natur dikotomiens omdrejningspunkt handler om dyrearten menneske, med rødder i naturen og en levevis, der konstant bearbejder både omgivelsernes og menneskehedens 'naturlighed'. Dobbeltigheden er en del af en menneskelig karakteristisk, der i tiltagende grad viser sig diskursivt gennem tiden op til udgivelsen af *Robinson Crusoe*. Vi mennesker adskiller os fra andre dyr blandt andet ved vores evne til at modellere og modificere naturen til vores fordel, for således at skabe kulturelle systemer. Det er netop dét Crusoe gør, når han tæmmer sine omgivelser på øen, så hans ufrivilligt-nye lands natur får mindelser til den kultur, han kommer fra. Kultursystemer såsom at tæmme fysiske omgivelser, pligt, tabuer, normkonstruktioner og dannelse står i kontrast til den mere Rousseauske grundlæggende kulturkritiske indstilling, der handler om drifter, instinkter, det frie følelsesliv og dyrs og planters frie tilstand. Således er kultur-natur dikotomien en central tematik i fremstillingen af de strabadser, Crusoe møder i sine konfrontationer med elementerne.

Kulturel ambivalens

Crusoes første år på øen går med at gardere sig overfor bæster og barbarer. Hans indstilling til oprindelige befolkningsgrupper har gennem bogens første del, inden han strander på øen, været tilbøjelig til at se dem som en form for børn eller uvidende voksne. Tidligere passager indikerer en vis agtpågivenhed overfor dem, og Crusoe ønsker at holde afstand til dem som gruppe i ærindet at bevare sin egen sikkerhedsfølelse. Efter han strander på den øde ø, gribes

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

han i højere grad af frygt for konfrontationen med det, han anser, som den del af verdens naturlige befolkning – dyr og eventuelle mennesker. Mange år går med Crusoes tiltagende kultivering af øen til sit eget behov, men da han opdager fodsporet i sandet, gribes han igen af frygt, uro og følgelige spekulationer: "it must be some more dangerous creature, viz that it must be some of the savages of the main land over-against me, who had wandered out to sea in their canoes, and (...) had made the island" (RC3:150). Han sidestiller nu de vilde med 'farlige væsner' – en måde at separere menneskeligheden fra det, han ser som sin fjende. Det taler ind i den koloniserings-diskurs, der i samtiden var svær at adskille fra den kulturelle selvforståelse, som englænderne havde. Diskursen indebar opfattelsen af 'de vilde' som barbarer, primitive og tilbagestående i forhold til Vesten. Således fremstiller Defoe, Crusoe som en mand med sin engelske kultur intakt, en kultur der på mange måder tillagde karakteristika til Vestens befolkningsgrupper som civiliserede, udviklede, ophøjede: et folkefærd med eksklusivt komplicerede teknologiske måder at tilgå verden på. Crusoe fremstilles dog som nærmest manisk frygtsom, da han konfronteres med muligheden for, at han ikke er alene på øen. Han reflekterer selv over sin reaktion med ambivalens, da den første angst har lagt sig:

"To-day we love, what to-morrow we hate; to-day we seek, what to-morrow we shun; today we desire what to-morrow we fear; (...) I say, that I should now tremble at the very apprehensions of seeing a man, and was ready to sink into the ground at but the shadow" (RC3:150-151).

Ambivalensen, som kommer til udtryk, vidner om paradokset vestlige kultur befinder sig i, i mødet med de vilde. Frygten for at miste livet sammenstilles med frygten for konfrontationen med en repræsentant for en mere primitiv livsførelse – så selvom englænderen opfatter sig selv som en ophøjet version af mennesket, er det netop den 'civiliserede' del af ham, som gør ham ude af stand til potentielt at forsvare sig selv overfor naturmennesket. Hans 'naturlige' evner til kamp, jagt og selvforsvar er blevet beslaglagt i den kultur, han kommer fra, hvor diskussioner og konflikt i højere grad udspiller sig i 'civiliserede' arenaer – frem for de 'primitive'. Crusoes frygt er således en karikatur på vestlige menneskers frygtsomhed, der på mange måder drev de konfliktfyldte kulturmøder, som var realiteterne for koloniserede lande. Dertil skildres den ambivalens, som var et vilkår for både kolonisatorer og opdagelsesrejsende – det at være en del af den kulturelle hybrid, der opstod på baggrund af vestlig indblanding

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

og overtagelse. Det at englændere, såvel som andre europæere i samtiden, blev en del af den organisme, som de fordømte og frygtede: koloniserede landes oprindelige befolkninger.

Crusoes frigørelse som slave

På vej til De Kanariske Øer efterfølges Crusoe og resten af skibets besætning af et skib fra Salé i det nuværende Marokko. Den engelske besætning beskrives ikke af Crusoe som overraskede, men gør blot klar til skududvekslingen. Som historikeren George Aylmer gør opmærksom på, var det ikke et ukendt fænomen, at engelske handelsrejsende blev taget til fange af Nordafrikanske muslimer fra det Osmanniske Rige (Aylmer 1999:378). Engelske sømænd kendte altså til faren om piratoverfald. *The Moors*, de nordafrikanske muslimer, får i romanen taget Crusoe til fange og slavegjort ham. I denne fængslede stund reflekterer Crusoe over, hvem han føler en alliance med – i hvert fald i nødens stund. Hans tanker går kun på at flygte, og her ønskede han hjælp fra englændere, irere eller skottere (RC1:18). Crusoe føler sig dog alene i sin slavegjorte tilværelse, som strækker sig over to år.

I forhold til vores fokus på romanens indflydelse på englændernes syn på de fremmede, er det interessant at dvæle ved situationen, hvor Crusoe er underlagt den fremmede. Crusoe omtaler de muslimske mænd, der har overtaget over ham og beordrer ham til at arbejde for dem, som sine herrer (RC1:19). Dermed anerkender Crusoe, at han befinder sig i en relation, hvor han bliver beordret til at gøre dette og hint. Derimod anerkender han ikke sig selv som værende en slave. “After we had fisht some time and catcht nothing, for when I had Fish on my Hook, I would not pull them up” (RC1:21). Som citatet viser, tager Crusoe her afstand fra slave-rollen ved ikke at udføre dét arbejde, herren har bedt om. Crusoe ser derimod sig selv som en mand, der har ret til frihed. Af samme grund tør han også tage kampen om liv og død og gøre oprør ved at skubbe sin herre i vandet og overtage skibet. På et splitsekund vendes rollefordelingen:

“I had done him no hurt, and if he would be quiet I would do him none; but said I, you swim well enough to reach to the Shoar, and the Sea is calm, make the best of your Way to Shoar and I will do you no harm, but if you come near the Boat I’ll shoot you thro’ the Head; for I am resolved to have my Liberty; so he turn’d himself about and swam for the Shoar, and I make no doubt he reacht it with Ease, for he was an Excellent Swimmer” (RC1:21).

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

Crusoe har nu genvundet sin frihed og samtidig overladt den anden til sig selv. Herre/slave-relationen dekonstrueres fordi Crusoe lader den andens liv være op til hans egne evner (som svømmer). Dermed etableres et selvbillede, hvor englænderen udviser nåde så længe hans egen frihed ikke krænkes. Overfor dette betragtes de vilde afrikanske stammefolk få linjer senere, da Crusoe og Xury leder efter et sted at gå i land: "Where we could ne'er once go on shoar but we should be devour'd by savage Beasts or more merciless Savages of humane kind" (RC1:22). Her afsløres det, hvordan blikket på de fremmede kulturer afviger. Crusoe lader den civiliserede muslim leve, men de vilde afrikanske stammer betragter han som nådesløse. Romanen præsenterer sine læsere for en hierarkisering med flere niveauer end blot vesten over resten.

I Crusoes øjne er de vilde udenfor rækkevidde - de besidder ikke frihed som mennesker, der kan holde naturdrifter på moralsk afstand. Frihed kan her forstås som det at sætte sig ud over sine naturlige behov. Ved at omtale afrikanere som vilde umenneskeliggøres de, hvilket kvalificerer dem til det ufri slaveliv. Da Crusoe skubbede sin herre i vandet, turde han tage kampen om liv og død, hvilket i sig selv illustrerer frihed. Fordi den menneskelige natur alene er fokuseret på selvopretholdelse, kan det at turde satse sit eget liv ses som frihed i yderste potent. Hvis vi for en stund accepterer kampen til døden som en indikator for frihed, er det interessant at spørge, hvorvidt det forholder sig med andre end vores 'modige' englænder? Er de fremmede villige til at ofre livet i frihedens navn ifølge Defoe? Spørgsmålet giver anledning til kort at skele til kendsgerninger udenfor romanen. I den føromtalte artikel af Aylmer beskrives to tilfælde, hvor afrikanske slaver gjorde oprør om bord på skibe på vej til Europa. I det ene tilfælde fik slaverne sunket et skib på vej mod Andalusien – nogle overlevede mens andre tabte livet (Aylmer 1999:386). Eksemplerne illustrerer tydeligt, at de afrikanske slavegjorte handlede efter idéen om frihed og tilmed turde satse livet. Hvis Defoes afbildning af de fremmede dermed *ikke* illustrerer efterstræbelsen efter frihed, må normkonstruktionen siges at bidrage til hierarkisering og dehumanisering af fremmede folkefærd, der divergerer fra virkelige hændelser. I analysens afsluttende afsnit vil spørgsmålet om frihed, underkastelse og anerkendelse tages op angående Fredag.

Xury

Efter at have undsluppet Maurernes fangenskab sammen med medfangen Xury ændres Crusoes relation til den fremmede markant. Selv at have mærket slaverollen på egen krop fik altså ikke Crusoe til kategorisk at afskrive slaveri.

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

Der er ikke tvivl om, at der stadig hersker en hierarkisk tanke og syn på forskellen mellem Xury og Crusoe. Det kommer blandt andet til udtryk gennem Xurys sprog og villighed til at stille sig mellem Crusoe og de 'savages', som Crusoe frygter. Xurys sprog minder om et barn, der taler. Nabil Matar, Professor i Engelsk ved the University of Minnesota, forklarer, at der i den tidlige moderne periode var to opfattelser af muslimer i engelske tekster: den første var negativ og stereotyp og findes især i skønlitteratur, skuespil og teologiske tekster. Et eksempel herpå er *Grub Streets* version af *The Arabian Nights* fra det første årti af 1700-tallet. Muslimer og deres kultur blev her degraderet til underholdende portrætteringer, der ifølge Matar, var med til at 'orientalisere' islam i de efterfølgende årtier gennem strømlinede billeder, der blev reproduceret gang på gang i samtidens medier. Den anden opfattelse var mere neutral og kom ofte fra diplomater og handelsfolk, der selv gennem deres arbejde havde interaktion med muslimer både i middelhavsområdet og i London. Sø- og handelsmænd, der i deres job var blevet bekendt med muslimske kulturer, etniciteter, historier og sprog udlagde et mere positivt syn på muslimerne. Det mere positive syn på muslimer var endvidere påvirket af nationale interesser og en realpolitik, hvor der ikke var råd til uvidenhed og fordomme om det, der var fremmet. Sådanne var ikke produktive for hverken handel eller magt. Åbenhed overfor muslimer var nødvendigt for, at englænderne kunne konkurrere med de franske, venetianske og hollandske handelsmænd om de eftertragtede varer fra Mellemøsten (Matar 2009:213-217+229-230).

I forbindelse med at Crusoe og Xury ender ved den såkaldte *Barbarian Coast*, hører de lyde fra vilde dyr om natten. Xury bliver bange og får Crusoe til at love ikke at gå på land, før dagslyset igen rammer kysten. Hertil svarer Crusoe, at han lover ikke at gå ind på kysten før, men at de i stedet risikerer at se mennesker om dagen, der er ligeså farlige som de vilde dyr, de kan høre om natten. Xury besvarer Crusoe gennem sit barnlige sprog: "*then we give them the shoot Gun. Make them run wey*" (RC4:26) og "*If wild Mans Come, they eat me, you go wey*" (RC4:28). Xurys frivillige opofrelse, så Crusoe kan undslippe, hvis det kommer så vidt, viser den hierarkiske forskel for de to. Dog findes der i Defoes bog også en tvetydighed i det meget hierarkiske forhold mellem de to. Mens Xury præsenteres som både frivilligt underdanig og med et sprog som et barn, anser Crusoe også Xury som en dreng, han har taget under sine vinger, og han omtales af Crusoe som en, han ligefrem kommer til at elske - nærmest som en søn (RC4:22-32). Der gives derfor på en og samme tid udtryk for et hierarkisk syn på 'den fremmede', som en der er mindre udviklet i sproget og naturligt underdanig, men samtidig er en man kan have et næsten familiært forhold til.

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

Efter Crusoe og Xury kommer væk fra den kyst, de er endt ved, ser de et portugisisk slaveskib med 'negroes' fra Guinea. Kaptajnen redder Crusoe og vil ikke have noget til gengæld fra Crusoes side. Dog er kaptajnen interesseret i at købe Xury fra Crusoe. Mens Crusoe ikke gør sig nogle tanker om de 'negroes', der skal sælges som slaver i Brasilien, har han dog en ambivalent følelse i forhold til at sælge Xury (RC4:35-37). Efter kaptajnen tilbyder en betragtelig pengesum for Xury, tænker Crusoe for sig selv: "I was loath to take, not that I was not willing to let the Captain have him, but I was very loath to sell the poor Boy's Liberty, who had assisted me so faithfully in procuring my own" (RC4:37). Her er der altså igen et tegn på det mere kærlige forhold og syn på Xury. Kaptajnen og Crusoe når dog til enighed om salget, idet Xury giver udtryk for, at han frivilligt vil lade sig overgå til kaptajnen. Kaptajnen og Crusoe når endvidere frem til et kompromis, der betyder, at Xury får sin frihed efter 10 års tjeneste (RC4:37). I Crusoes beslutning om at sælge Xury gives der udtryk for, at en portugisisk kaptajns ønske og de økonomiske incitamentet vægter højere end Xurys frihed. Her viser de tvetydige følelser, der er til stede i værket sig igen. Crusoe er ked af at skulle skille sig af med Xury, der har været ham en stor hjælp. Mens de afrikanske slaver slet ingen overbærende tanker vækker i Crusoe, så er de tanker han har om Xury og dennes frihed i sidste ende et spørgsmål om Xurys eftergivenhed, et kompromis og en implicit hierarkisk forskel i de valg, der må tages i samarbejde med en portugisisk kaptajn. Det må her medtænkes, at Crusoes valg også blev taget på baggrund af, at kaptajnen trods alt lige har samlet ham op og samtidig er mere end villig til at hjælpe Crusoe videre til Brasilien og endda med en økonomisk håndsrekning (RC4:36-37). Der kan derfor stilles spørgsmål til, om Crusoe har noget valg. På den anden side kan man også spørge til om ikke Crusoe, hvis han virkelig havde set sig selv og Xury som ligeværdige, kunne have kæmpet hårdere for Xury og hans frihed. Salget af Xury viser en distance mellem englænderne og andre folkefærd, men der er kortere til den hjælpsomme og civiliserede Xury, end til dem som Crusoe ser som vilde.

De vilde

Crusoe strander ved en kyst, han kalder *Barbarian Coast*. Han frygter de vilde vil omringe ham og hans nye følgesvend Xury. De såkaldte *negroes* vil, i Crusoes øjne, slå dem ihjel og æde dem. Crusoe omtaler de nådesløse vilde fremmede, som han forestiller sig lever på øen (RC4:25).

Defoe har i forbindelse med Crusoes rejser et gentagende fokus på *de* og *det* 'fremmede' som noget farligt og anderledes, der giver indtryk af en klar frygt og uforståenhed

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

overfor det ukendte. Matar forklarer for eksempel, at det tidlige 1700-tals Storbritanniens "ruling waves", kolonier og anglikanisme blev identificeret med det at være britisk. Statussen som nyt imperium gjorde, ifølge Matar, fordomme om 'de andre' mere udtalte. Samtidig blev fordommene præget af ikke kun at skyldes ikke-kristne religioner - også etnicitet og hudfarve fik større betydning (Matar 2009:230). De stereotype fordomme om *de* og *det* 'fremmede', som Matar påpeger fandtes i samtidens samfund, kommer blandt andet til udtryk i de afbildninger Defoe har af "the Savages" eller "Poor creatures", som er nøgne primitive væsener med deres spyd, bue og pile overfor den mere civiliserede, bevæbnede og tilklædte Crusoe (RC4:28+32-33). Crusoe tænker over, hvor han er og frygter, at han er på en ø mellem Spanien og Brasilien, da de vilde der lever her er kannibaler der: "fail not to murther and devour all the humane Bodies that fall into their Hands" (RC4:125). Crusoes syn på de 'fremmede', som han forestiller sig findes på og omkring sin ø, giver derfor også indtryk af det mere fordomsfuldt og frygtsomt billede af disse 'Savages'. Det er ikke kun på sin ø, han er bange for at støde ind i andre. Han frygter også at forlade sin ø, fordi de vilde, der findes i Caribien, ifølge Crusoe, er farligere og mere vilde end Afrikas tigre og løver (RC4:143). Der er her en sidestilling mellem vilde dyr og de mennesker, der lever omkring øen. Der er derfor også en opdeling i Crusoes optik mellem 'de fremmede' - hvor Xury ikke på samme måde er frygtindgydende og sidestillet med vilde dyr. Derimod giver Crusoes udtryk for, at Xury trods alt er en, man kan have en vis form for paternalistisk venskabeligt og kærligt forhold til. Hvorimod Crusoes syn på og forhold til de vilde som en generel størrelse er et andet: de skal frygtes, da de i deres natur vil dræbe og endda måske spise ham, hvis de får fat i ham. De kan derfor heller ikke ligeså let oplæres og civiliseres, som for eksempel Fredag kan, hvilket vi vil undersøge nærmere senere i analysen.

I forhold til Defoes sprogbrug om 'de andre' er udtryk som "Indians" og "Negroes" (ex. RC4:145) gentagende i bogen. Mens også brugen af ord som "Cannibals" går igen. Det viser et billede af det ukendte og fremmede, som noget farligt og uciviliseret og kan tolkes som noget fjendtlig. Det taler endvidere ind i Sayres påstande og observationer af de litterære stereotype forestillinger om det oprindelige folk i Nordamerika, der var i samme periode som *Robinson Crusoe* blev skrevet. Det skaber et sammenligneligt syn på det oprindelige folk der lever omkring Crusoes ø, med det Sayre fremhævede af det oprindelige folk i Nordamerika (RC4:66). Det engelske samfund var i perioden omkring Defoes udgivelse, ifølge Hoppit, præget af et ønske om et imperium. Der ud over England også var sammensat af oversøiske koloniale ejendomme i Nordamerika og Caribien samt gennem handel af vare, ideer og

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

mennesker på tværs af Atlanterhavet og rundt om det indiske ocean. Caribien havde den største kommercielle værdi for Storbritannien i perioden. Mange englændere anså deres ophold i kolonien som midlertidigt snarere end permanent, grundet Caribiens varmere og farligere klima. Dette havde indvirkning på, at Vestindien ansås som ren ressource, der skulle udnyttes frem for et samfund, der skulle nydes og bevares (Hoppit 2000:262+265-267). På baggrund heraf må det overvejes, at det ikke er selve Crusoes interesse for en anderledes kultur eller forståelse for denne, der får ham til at overveje, om ikke også europæere og kristne kan være lige så morderiske som 'de fremmede' - bare på en anden måde. Hvilket også i sidste ende får ham til at konkludere, at han vil vente med at gøre 'de fremmede' noget, medmindre de angriber ham først. De vilde er mennesker som lever i et totalt fravær af gud, hvilket er Crusoes forklaring på deres afskyelige adfærd, men kan de vilde reddes? Selvom Sayres fokus er på Nordamerika og det oprindelige folk der, så er det på mange måder det samme skræmmebillede af 'de fremmede', der ses i Sayres undersøgte litteratur, som også kommer til udtryk i *Robinson Crusoe*. Hvor 'de vilde' portrætteres som voldelige kannibaler, der er værd at frygte.

Fredag

Efter Crusoe har reddet Fredag, gør Fredag sig underdanig ved at knæle foran Crusoe, kysse jorden for efterfølgende lægge sit hoved og sætte Crusoes fod på sit hoved, hvorefter Crusoe tænker for sig selv: "this it seems was in token of swearing to be my Slave for ever" (RC4: 236). Det er interessant, hvordan Crusoes evne til at fortolke Fredags gestus synes ubesværet, og Crusoe tillægger ritualet Fredag udfører en underkastelses-betydning. Crusoes, og Defoes, kulturelle referenceramme har højst sandsynligt bestået af andre loyalitetsriter, som eksempelvis ridderslaget. Ridderslaget er et vesteuropæiske ritual med tilhørende ceremoni, hvormed en konge, en adelig eller en anden ridder kunne gøre en mand til ridder. Ritualet forløber således, at personen der slås til ridder modtager to 'slag' med et sværds flade side - og således er sværdægget direkte ud fra halsens pulsåre. På den måde blottes modtageren af slaget sit sårbarste sted og sætter sig selv i en fuldstændig hengiven position. Ridderstanden kendes fra højmiddelalderen og fremefter. Selvom det var en eftertragtelig position at være ridder, indebar rollen således en underkastelse til en monark og formålet om at beskytte Gud og fædrelandet, og dermed en opløsning af individet. Fredags underkastelsesritual indeholder symbolske fællesnævner: da han to gange placerer en af Crusoes fødder på hans hoved, blottes han et af kroppens sårbarste steder, ligesom ridderen gjorde det. Hjernen kan

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

symbolisere menneskets essens og livskraft - og knuses hovedet, går mennesket tabt. Det nøgne kranie har igennem tiden været et symbol for døden. Således vidner ritualet, Fredag praktiserer, om en underkastelse af sit hoved, det dyrebareste han ejer samt døden af hans individualitet, idet han overgiver sit kranie til Crusoe. Crusoe genkender de handlinger Fredag foretager sig som netop overgivelse og underkastelse - og forbinder det direkte med rollen som hans slave. Således kan slaverollen for Crusoe karakteriseres som et socialt set 'dødt' og magtesløst individ, der overlever på sin herres nåde. Gestussen kan læses som et signal om, at der her ikke er nogen form for anerkendelse af Fredag som individ, og heller ikke Fredag som en der måske kan have en familie eller kultur bag sig. I stedet fremstilles den fremmede følgesvend her som et redskab og en slave, der er sin mester underdanig og altomfattende tjeneste til denne. Fredag fremstilles som en, der i modsætning til Crusoe selv, anerkender sig selv som slave.

Herre/slave forholdet

Crusoe og Fredags forhold og interaktion er præget af, at Crusoe ser det som sin mission at oplære Fredag i den rigtige kultur, implicit den engelske. Crusoe finder det blandt andet vigtigt, at Fredag kalder ham 'Master'. Mens også både Fredags spisevaner og påklædning skal rettes ind, da Crusoe ikke finder det optimalt, at Fredag går nøgen rundt. Endvidere kan Crusoe under ingen omstændigheder leve med, at Fredags af natur er kannibal: det skal aflæres. Crusoe ser det som sin mission at opdrage Fredag, lære ham at spise gedekød i stedet for menneskekød samt at forstå engelsk. Crusoe er imperialist. For Crusoe er der *én* rigtig kultur: den engelske kultur og *ét* rigtig sprog: det engelske sprog. Han prøver ikke at forstå Fredag eller lære hans sprog. Crusoe er heller ikke interesseret i at lære Fredags kultur at kende, den er underordnet i Crusoes verden. Den eneste interesse, der er for at lære om Fredags kultur er i forhold til, hvilke farer de forskellige menneskeædende stammer udgør for andre, inklusiv Crusoe selv. For Crusoe er alt der er gået forud i Fredags liv barbarisk. Det ligger derfor implicit, at vi her har at gøre med den hvide mand, der kommer og redder den uciviliserede fremmede, der ikke ved hvad der er bedst, men må lære det (RC4:238-250).

I værket fremstilles Fredag, som en der arbejder hårdt, og er glad når han gør det (RC4:247). Susan Dwyer Amussen, professor i tværfaglige studier ved Graduate College ved Union Institute & University, forklarer, at de engelske plantageejere opretholdt myten om, at deres voldsomme udnyttelse og frihedsberøvelse af deres slaver var til slavernes eget bedste (Amussen 2007:145-148). De engelske slaveejere overbeviste samtidig dem selv om: "that

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

their slaves were 'happy' in their enslavement, as indicated by their dancing, music, and other festivals" (Amussen 2007:147). På trods af denne overbevisning var slaveejerne frygtsomme overfor deres slaver og oprør herfra. Derfor benyttede de sig af systematisk vold mod slaverne [og de hvide tjenestefolk] og oprettede omfattende overvågningssystemer af deres slaver, hvilket ifølge Amussen var tegn på en 'stiltiende anerkendelse' af slavernes dårlige forhold og deres utilfredshed med denne. Slavepolitikken i Caribien var drevet af frygten for, at slaverne skulle gøre oprør. Slaverne gjorde da også oprør. Blandt andet ved at løbe væk, organisere oprør og endda ved at begå selvmord. Ofte begyndte oprørerne allerede på slaveskibene på vej til Caribien. Blev planer om et oprør opdaget var konsekvenserne for slaverne grumme. For en flok 'Coromantee' slaver på Barbados, der i 1675 planlagde et oprør, gik det voldsomt for sig efter deres planer blev overhørt. Straffen for at planlægge oprør mod deres mestre endte med, at seks af de sytten dømte slaver blev brændt levende, mens resten fik skåret hovedet af, hvorefter deres hovedløse kroppe blev slæbt ned gennem gaderne og efterfølgende brændt (Amussen 2007:147+159-160). Crusoes forhold til Fredag kan i nogen grad afspejles i det Amussen omtaler ovenfor. Mens Fredag af Crusoe også opfattes som glad og tilfreds med hans skæbne som Crusoes slave, og der også er et tydeligt master/slave forhold mellem de to (RC4:242). Er slaveforholdet i Crusoe og Fredags tilfælde ikke så ekstremt, at Crusoe benytter sig af vold overfor Fredag. Crusoe er dog ikke i tvivl om, at det er for Fredags bedste, at Crusoe har taget ham til sig. Han tænker for sig selv:

"for never had Man had a more faithful, loving sincere Servant, than *Friday* was to me; without Passions, Sullenness or Designs, perfectly oblig'd and engag'd; his very Affections were ty'd to me, like those of a Child to a Father; and I dare say, he would have sacrific'd his Life for the saving mine upon any occasion whatsoever; the many Testimonies he gave me of this, put it out of doubt, and soon convinc'd me, that I needed to use no Precautions as to my Safety on his Account" (RC4:242-243).

Fredag er altså for Crusoe den bedste slave man kan få sig. Mens han opfatter Fredags hengivenhed, som en søns hengivenhed overfor sin fader. Crusoe og Fredags forhold er derfor heller ikke udelukkende bygget på den engelske mands frygt for 'den fremmede', som der gives udtryk for i Amussens tekst. Selvom Crusoe overvejende frygter 'de fremmede', viser Fredag sig, som citatet viser, at adskille sig fra de andre 'fremmede' som en, Crusoe faktisk kan sætte sin lid til. Crusoe tænker dog stadig på Fredag som et 'Creature' (RC4:242+248).

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

Der er altså en tydelig forskel i hierarkiet mellem de to mænd. Hvor forholdet nærmere er et mellem far og søn, eller sågar mellem ejer og arbejdsdyr/husdyr. Der er igen forskel mellem den 'civiliserede' englænder og den 'uciviliserede fremmede'. Det kan sammenlignes med Hoppits påpegelse af, at slaveejere i det engelske imperium i perioden havde en vis interesse for deres slavers ve og vel. Men at det må overvejes at have hængt tæt sammen med det økonomiske incitament for slavernes arbejdskraft og værdi derigennem (Hoppit 2000:268). Det kan derfor også overvejes, at Crusoes forhold til og interesse for Fredag og dennes ve og vel hænger sammen med Crusoes behov for Fredag og hans hjælp.

Opsummering

Så fremdeles har vi i vores sidste del af projektets analyse vist og argumenteret for de forskellige diskursive nuancer, der er i forholdet mellem Robinson Crusoe og hans møde med 'de fremmede'. Vi har i analysen vist den gradvise opdeling Crusoe gør sig i sit forhold til *de* og *de* fremmede - hvor skiftet er mellem de dehumaniserede vilde, der er helt ude for Crusoes og civilisationens rækkevidde til den 'mindre civiliserede' Xury. Mødet med Fredag giver et ambivalent billede af den fremmede, som en der på *en* og samme tid kan være slave og følgesvend. Samtidig kan Fredag karakteriseres, som en der er mellem de vilde og Xury - hvor de vilde er uden for civilisationens rækkevidde, kan Fredag oplæres og civiliseres. Ligesom Xury har et barnligt engelsk sprog og er en der vækker kærlige følelser i Crusoe - kan Fredag også oplæres til at komme op på civilisationsniveau med Xury. I sit længere vedvarende forhold til Crusoe kan Fredag endda også anses som følgesvend og ligefrem en kær ven. Crusoes syn på og møde med *de* og *de* fremmede kommer til udtryk i en diskurs, der veksler mellem et sprogbrug med mindelser til samtidens caribiske slaveejere, og et for samtiden, mere nuanceret og venligere indstillet sprog.

Konklusion

I projektet har vi forsøgt at besvare spørgsmålet om, hvilke forandringer i det engelske samfund i perioden 1651-1719, der kommer til udtryk i *Robinson Crusoe*, og hvordan protagonistens møde med fremmede kulturer blev præsenteret for samtidens engelske læsere. Med problemformuleringen som rettesnor, har vi arbejdet med værket analytisk i en vekselvirkning mellem tekst og kontekst.

Konklusionerne er vi kommet frem til ved hjælp af den kulturelle diskursanalyse og dens fokus på sproglighed, der både indikerede og medkonstituerede handlingsrum og verdensbilleder i samtidens England. De kulturspecifikke diskurser, har vi afdækket gennem inddragelse af viden om den tid romanen blev skrevet i. Hensigten har været at vise nuancerne og tvivlen i det kulturelle rum, som en stadig bredere del af den engelske befolkning befandt sig i, snarere end at give et ensartet signalement af lille gruppe mennesker. Problemformuleringens to spørgsmål har muligvis vist sig for ambitiøse at besvare sammenhængende på 50 sider, eftersom præsentationen af de fremmede ikke direkte forudsætter inddragelsen af den bredere beskrivelse af samtidens engelske samfund undersøgt gennem romanen. Alligevel har analysen af forandringerne i det engelske samfund rammesat den virkelighed, som forestillingerne om de fremmede blev til i. Spørgsmålene har inviteret til en vekselvirkning mellem tekst og kontekst, der har illustreret *Robinson Crusoes* betydning i samtidens England.

Både værkets fortælle tid og Defoes samtid var en tid med strømninger, der både pegede tilbage mod renæssancens traditioner og frem mod oplysningens traditionsbrud. Denne tendens kommer til udtryk i *Robinson Crusoe*, særligt med Crusoes evindelige jagt på det nye og ukendte. Bruddet med den moderate og stabile livsførelse, som faderen repræsenterer i værket, vidner om forandringer i graden af individualitet hos den enkelte i det engelske samfund. Som vi ser hos Crusoe akkompagneres de individuelle drifter med en forskydning af den internaliserede skam- og ansvarsfølelse gennem afvisningen af den forrige generations imperativer. Således konkluderer vi også, at Defoe med sin hovedkarakter udforsker det selvbillede, der opstod i spændingsfeltet mellem normer og normbrud, og hvordan dette selv-forhold følgelig præger individets følelser, holdninger og verdensopfattelse. Crusoes religiøsitet forbliver romanen igennem et centralt omdrejningspunkt, med udgangspunkt i hans fluktuerende tiltro til guddommens almægtighed overfor hans eget handlingsrum. Det peger igen frem mod individualisme, i den forstand, at

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

man dyrkede et mere personligt og nuanceret forhold til religion, og dermed den tvivl, der opstod i kølvandet på disse refleksioner. 1600-tallets Europa var præget af store uroligheder, særligt grundet religiøse konflikter og politiske magtkampe. På Crusoes ø kan den styreform og samfundsmodel, som bliver skabt, læses som både brud og kontinuitet med fortiden. På øen bliver liberale ideer, som religiøs pluralisme og privat ejendomsret, fremhævet som bærende elementer i en stabil samfundsorden, dog beskyttet af en stærk monark.

Defoe placerede sin protagonist på en øde ø, uden andre begrænsninger end fantasiens, og kunne således principielt skabe sit eget helt eget samfund. Det er dog tydeligt, at hans fortælling både reproducerer og kritiserer samfundsforhold i perioden. Særligt gennem mødet med de fremmede, ser vi Defoes kritik og fremhævelse af liberale værdier komme til udtryk. Mødet med de vilde, Xury og Fredag, er tre forskellige møder med fremmed kultur, hvor en hierarkisering af kulturelle idealer bliver tydelig på det diskursive niveau. Derudover er det på baggrund af refleksionerne og de handlinger, som mødet med de fremmede frembringer, at en fortolkning af *Robinson Crusoe* kan oplyse om engelsk kultur i sin samtid. I Crusoes handlinger og reaktioner, kan vi overordnet spore en ambivalens i forholdet til ukendte kulturer. Graden af sympati overfor repræsentanter fra fremmede kulturer hænger eksponentielt sammen med graden af intimitet i den personlige relation - hvilket vi viser tydeligt i forholdet til Fredag, som både udfylder rollen som slave og følgesvend.

Litteraturliste

Forskellige udgaver af hovedværket [1719]

- **RC1**, Defoe, Daniel (2008): *Robinson Crusoe* (2. udg.). Oxford University Press.
- **RC2**, Defoe, Daniel (1995): *The Life and Adventures of Robinson Crusoe*. Wordsworth Editions Limited.
- **RC3**, Defoe, Daniel (2018): *Robinson Crusoe*. Arcturus Publishing Ltd. UK
- **RC4**, Defoe, Daniel (1927): *The Life & Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe*. Oxford: Basil Blackwell Publisher to the Shakespeare Head Press of Stratford-Upon-Avon.

Videnskabelige Tekster

- Ahearn, Laura (2011): "Language, Thought and Culture" i *Living Language: An Introduction to Linguistic Anthropology*. Forlaget Wiley.
- Amussen, Susan Dwyer (2007): *Caribbean Exchanges: Slavery and the Transformation of English Society, 1640-1700*. University of North Carolina Press.
- Aylmer, G. E. (1999): Slavery under Charles II: The Mediterranean and Tangier. *The English Historical Review*, (456), s. 378-388.
- Backscheider, P. R. (1988). *The Verse Essay, John Locke, and Defoe's Jure Divino*. Elh, 55.
- Beerbühl, Margrit Schulte (2015): *The forgotten majority: - German Merchants in London, Naturalization, and Global Trade 1660-1815*. Berghahn Books.
- Boyer, Richard E. (1964): English Declarations of Indulgence of 1687 and 1688. *The Catholic Historical Review*, (50), s. 332-371.
- Carbaugh, Donal (2007): "Cultural discourse analysis: Communication practices and intercultural encounters" I: *Journal of Intercultural Communication Research*. Routledge.
- Cowan, Brian (2005): *The Social Life of Coffee: The Emergence of the British Coffeehouse*. Yale University Press.
- Dowdell, C. (2010): *"A Living Law to Himself and Others": Daniel Defoe, Algernon Sidney, and the Politics of Self-Interest in Robinson Crusoe and Farther Adventures*. *Eighteenth-Century Fiction*, 22(3), 415-442.

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

- Elliot, John H. (2006): *Empires of the Atlantic: Britain and Spain in America*. Yale University Press.
- Habermas, Jürgen. [1962] (1976). *Borgerlig offentlighet*. Gyldendal Norsk Forlag.
- Hoppit, Julian (2000): *A land of liberty. England 1689-1727*. New Oxford history of England.
- Hunt, Margaret (1993): "Racism, Imperialism, and the Traveler's Gaze in Eighteenth-Century England" I: *Journal of British Studies* 32(4).
- Iggers, Georg G. (2012): *Historiography in the Twentieth Century From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. Wesleyan University Press.
- Kant, Immanuel [1784] (2017): *Oplysning, Historie, Fremskridt* (2. udg.). Forlaget Slagmark.
- Kenyon, J.P. (1999): *The Stuart Constitution 1603-1688: Documents and commentary* (1. udg.). Cambridge University Press.
- Matar, Nabil (2009): "Britons and Muslims in the early modern period: from prejudice to (a theory of) toleration" *Patterns of Prejudice*, 43:3-4, Pp. 213-231.
- Pasco, Allan H. (2004): "Literature as historical archive" *New Literary History* 35(3).
- Robinson, Edward Forbes (2014): *The Early History of Coffee Houses in England*. Cambridge University Press.
- Rousseau, Jean-Jacques [1762] (1962): *Emile: Eller om opdragelse*. Borgens forlag.
- Sayre, Robert Woods (2017): "The Zero Degree of the Other. Indian Violence and "Adventure" with Indians" I: Sayre, Robert Woods (2017): *Modernity and Its Other: The Encounter with North American Indians in The Eighteenth Century*. UNP Nebraska.
- Schmidgen, W. (2002): *Eighteenth-century fiction and the law of property*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schonhorn, Manuel (1991): "The politics of *Robinson Crusoe*" I: Schonhorn (1991): *Defoe's Politics – Parliament, Power, Kingship and 'Robinson Crusoe'*. Cambridge University Press.
- Scott, Jonathan (2003): *England's troubles: Seventeenth-century English political instability in European context* (2. udg.). Cambridge University Press.
- Stone, Lawrence (1980): *Three british revolutions: 1641, 1688, 1776*. Princeton University Press.

Ida Eivor, Signe, Alexander & Anders

- Tian, Y. & Wilson, R. W. (2001): *Commercial development and the evolution of political cultures: Ming/Qing China and 17th century England*. *East Asia*, 19(3), 147-180.
- Withington, P. (2005): *The Politics of Commonwealth Citizens and Freeman in Early Modern England*. Cambridge: Cambridge University Press.

Internet

- Locke, John (2010): "SECOND TREATISE OF GOVERNMENT by JOHN LOCKE" (2010, July 28). fra: <https://www.gutenberg.org/files/7370/7370-h/7370-h.htm> fundet 22.05.20